

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут публічного управління
Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

СЕМКІВ НАДІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

**Удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування в питаннях
соціального захисту населення**

спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма – Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи ДСПУАзм- 21
Семків Надія Володимирівна

Науковий керівник:
д.е.н., професор
Васіна Алла Юріївна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	5
1.1. Соціальний захист як складова місцевої соціальної політики	5
1.2. Повноваження органів місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення та засади їх реалізації	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖУВАНОВОГО ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	25
2.1. Аналіз організації діяльності органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення	25
2.2. Методи діяльності органу місцевого самоврядування при забезпеченні соціального захисту населення	35
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖУВАНОВОГО ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	46
3.1 Напрями удосконалення інституційного забезпечення діяльності органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення	46
3.2 Удосконалення взаємодії досліджуваного органу місцевого самоврядування з громадськими організаціями щодо реалізації завдань соціального захисту населення.	54
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	66

ВСТУП

Наслідки війни загострили кризові явища в соціальній сфері, посилюючи соціальну напругу в суспільстві, зумовили зростання чисельності громадян, які потребують соціальної підтримки й соціального супроводу. За цих умов з особливою гостротою постають питання забезпечення соціальної стабільності, соціального захисту населення, надання соціальної підтримки громадянам.

Оскільки в процесі децентралізації органам місцевого самоврядування передано широке коло повноважень щодо забезпечення соціального захисту населення, перед ними постає виклик пошуку нових способів та методів удосконалення своєї діяльності в цьому напрямі. Органи місцевого самоврядування мають сформувати сприятливе соціальне середовище життєдіяльності територіальних громад адаптуючи системи соціального захисту до запитів й потреб жителів.

Питанням підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування в сфері соціального захисту населення присвячені праці таких науковців як Безпалько О., Бурик З., Бондар М., Давтян С., Дубич К., Лисяк Л., Логачова Л., Малаховський Ю., Мікуляк К.А., Красноноженко В., Мельничук Олифіренко Ю. та інші. Відзначаючи значний науковий доробок науковців, слід зазначити, що специфіка соціальної ситуації кожної територіальної громади, складні виклики воєнного часу обумовлюють необхідність вироблення органами місцевого самоврядування адаптивних механізмів соціального захисту жителів кожної окремої територіальної громади, що й визначає актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Мета та завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування та вироблення практичних рекомендацій щодо удосконалення діяльності органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення.

На досягнення визначеної мети зорієнтоване вирішення таких завдань:

- обґрунтувати сутність соціального захисту як складової місцевої соціальної політики;

- розкрити повноваження органів місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення та засади їх реалізації;
- здійснити аналіз організації діяльності досліджуваного органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення;
- оцінити методи діяльності досліджуваного органу місцевого самоврядування при забезпеченні соціального захисту населення;
- визначити напрями удосконалення інституційного забезпечення діяльності органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення;
- виробити рекомендації щодо удосконалення взаємодії досліджуваного органу місцевого самоврядування з громадськими організаціями щодо реалізації завдань соціального захисту населення.

Об'єктом дослідження є діяльність Бережанської міської ради в питаннях соціального захисту населення.

Предметом дослідження є організаційно-функціональне забезпечення діяльності органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення.

Методи дослідження. При виконанні кваліфікаційної роботи було використано методи системного аналізу, компаративного аналізу, порівняння, функціонального аналізу, узагальнення, логічний метод.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що рекомендації наведені у кваліфікаційній роботі щодо удосконалення механізму соціального захисту населення можуть бути використані в практичній роботі Бережанської міської ради.

Результати дослідження, проведеного в процесі виконання кваліфікаційної роботи, пройшли апробацію на двох наукових конференціях.

За структурою кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

1.1 Соціальний захист як складова місцевої соціальної політики

Важливою складовою соціальної політики, що реалізується на всіх рівнях публічного управління є соціальний захист населення, який зорієнтований на створення гідних умов життєдіяльності і розвитку людини, підтримку соціально вразливих верств населення, створення належних умов їх життя через надання матеріальної й фінансової допомоги, забезпечення доступу до соціальних послуг та соціального супроводу.

Конституцією України закріплено право громадян на соціальний захист, «що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [28]. Соціальний захист є одним з проявів реалізації соціальної функції публічного управління, утвердження засад соціальної справедливості й забезпечення гарантій соціальної захищеності, створення передумов гідного існування людини і її розвитку.

Страшні наслідки війни зумовили посилення соціальної напруги в суспільстві, поглиблення кризових явищ в соціальній сфері, різке зниження рівня і якості життя людей, посилення майнової й соціальної стратифікації населення, що з особливою гостротою актуалізує необхідність вироблення дієвих механізмів соціального захисту населення на основі оптимального розподілу повноважень між органами влади різних рівнів, застосування адаптивних методів своєчасної ідентифікації й усунення негативних факторів, що впливають на людину, запровадження ефективних важелів формування сприятливих умов її життєдіяльності, самовизначення й розвитку.

Багатоаспектність соціальних питань, що постають як виклики системі соціального захисту й охоплюють широкий спектр завдань надання соціальної

допомоги, соціального супроводу, соціального страхування, підтримки безробітних й сприяння зайнятості, зумовили наявність різноманітних підходів до розкриття самої сутності соціального захисту.

У науковій літературі соціальний захист розглядається як:

- «система соціальних та економічних прав та гарантій, що закріплюються державою і реалізуються її соціальною політикою на основі механізмів забезпечення життєвого рівня, достатнього для відтворення та розвитку особистості на всіх етапах життєдіяльності людини» [4, с. 84];

- «політика держави щодо забезпечення конституційних прав і мінімальних гарантій людині незалежно від її місця проживання, національності, статі і віку» [35, с. 67];

- «сукупність законодавчо закріплених економічних, правових і соціальних гарантій, які надає суспільство кожному своєму члену в разі безробіття, втрати або різкого скорочення доходів, хвороби, народження дитини, виробничої травми, інвалідності, старості тощо» [36, с. 27];

- «сукупність усіх форм, які застосовує суспільство для забезпечення захисту від ризиків захворювань, старості, для гарантування у разі зменшення або втрати доходу» [42, с. 33–34];

- «як система законодавчо закріплених економічних, соціальних та правових гарантій та заходів. Ця система включає організаційно-правові форми і види, спрямовані на захист населення від соціальних ризиків» [2].

Виступаючи складовим елементом соціальної політики, соціальний захист є інструментом забезпечення гарантій нормальної життєдіяльності й добробуту людини, захисту її інтересів й задоволення потреб в умовах прояву кризових явищ й складних життєвих обставинах.

Соціальний захист виступає складовою соціальної політики, що реалізується на загальнодержавному й місцевому рівні органами державної влади й місцевого самоврядування, які виробляють й реалізують заходи з надання допомоги найбільш вразливим громадянам.

Соціальний захист є складною системою, що включає: підсистему соціального страхування; підсистему соціальної допомоги; підсистему соціальних послуг (рис.1.1)

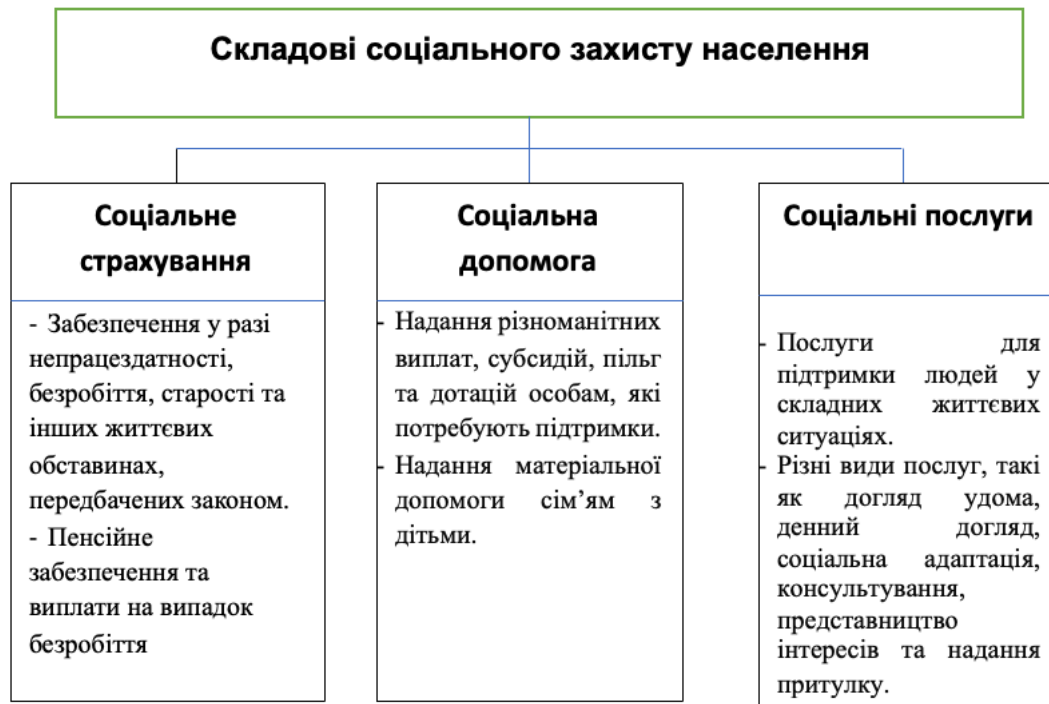

Рис.1.1. Складові соціального захисту населення.

Примітка. Сформовано автором.

Заслуговує на увагу позиція науковців, які стверджують, «що соціальний захист – це система правової, матеріальної, фінансової підтримки вразливих верств населення та забезпечення соціальних гарантій для економічно активних членів суспільства» [8].

Підходи до вироблення комплексної системи соціального захисту, яка б враховувала виклики воєнного часу та повоєнного відновлення, позицію Європейської комісії у сфері соціального захисту, базувалась на узгодженні критеріїв економічної і соціальної ефективності, реалізувалась на засадах дієвої взаємодії та взаємоповаги між органами влади й громадськістю окреслені у Плані відновлення України [33], яким визначені такі базові підходи до вироблення механізмів соціального захисту як:

- реалізація стратегічного підходу до вирішення соціальних питань на основі розроблення комплексної стратегії соціального захисту, яка б

враховувала специфіку запитів та правовий статус певних категорій осіб, які потребують соціальної підтримки й соціального супроводу, зокрема, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, дітей ветеранів війни, чорнобильців, в рамках вироблення механізмів багаторівневого управління та налагодження міжвідомчої координації. Актуалізується необхідність перегляду структурних складових соціальної системи з метою створення передумов для повноцінного життя людини, запровадження чітких, зрозумілих, об'єктивних критеріїв забезпечення соціальними виплатами й послугами певних категорій осіб;

- підвищення ефективності реалізації програм соціального захисту, які повинні стати дієвим інструментом надання допомоги людям в кризових складних обставинах. Важливим є створення сприятливих умов для формування активної життєвої позиції, прояву активності, збереження та передачі людських цінностей людьми поважного віку;

- «запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення є об'єктивною необхідністю для стимулювання населення до здійснення накопичень на пенсію. Це, у свою чергу, буде стимулювати легальне працевлаштування, перш за все для молоді» [33];

- запровадження нових підходів до забезпечення ефективного функціонування комплексної програми соціального захисту на основі використання цифрових технологій, що повинно забезпечити іklusивність, зрозумілість, простоту, прозорість, об'єктивність отримання соціальних послуг військовослужбовцями, ветеранами війни, внутрішньо переміщеними особами, людьми з інвалідністю, особами та сім'ями у складних життєвих обставинах, незалежно від місця реєстрації на всій території України. В цьому зв'язку постає завдання забезпечення можливості бенефіціарам соціальної системи скористатися новими формами одержання послуг через підвищення доступу до інтернету та технічних засобів;

- прогнозування обсягу необхідних ресурсів для забезпечення ефективного функціонування системи соціального захисту у післявоєнний період,

формування адаптивних моделей соціального захисту на всіх рівнях публічного управління;

- «модернізація сфери соціального захисту та пенсійного забезпечення, розширення можливостей доступу громадян до цифрових послуг у соціальній сфері, безбар'єрність та подолання дискримінації в усіх її проявах» [33];

- посилення людиноцентричності соціальної політики та системи соціального захисту зокрема;

- актуалізація програм соціального захисту на основі врахування потреб людей, реальних умов та можливостей реалізації;

- посилення орієнтації соціального захисту на підтримку малозабезпечених осіб та осіб, які знаходяться у важких життєвих умовах, залучення до суспільного життя, в процесі соціально-економічного розвитку територіальних громад людей з інвалідністю, покращення якості життя людей, сприяння формуванню соціальної єдності.

Вироблення і реалізація ефективних механізмів соціального захисту є пріоритетом місцевої соціальної політики, викликом для місцевих органів влади, вимагає застосування адаптивних проривних публічно-управлінських рішень розв'язання складних проблем в різних аспектах життєдіяльності людей, що проживають на території конкретної територіальної громади.

Для об'єктивізації публічного управління в сфері соціального захисту важливим є забезпечення глибокого обґрунтування публічно-управлінських рішень на основі діагностики реальної ситуації щодо запитів і потреб жителів територіальної громади, застосування адаптивних підходів до реалізації державної соціальної політики на місцях, розроблення й реалізації місцевих соціальних програм і проєктів.

В контексті реалізації локальної соціальної політики механізми соціального захисту мають забезпечувати вирішення комплексу завдань щодо створення сприятливого середовища життєдіяльності для всіх категорій жителів територіальної громади (рис.1.2).

Рис.1.2. Завдання соціального захисту населення територіальної громади

Примітка. Складено автором.

Передумови ефективності соціального захисту жителів територіальної громади закладаються оптимальним використанням прогресивного управлінського інструментарію для реалізації базових законодавчо-нормативних актів (рис 1.3) та врахуванням специфіки соціальної структури та потреб населення.

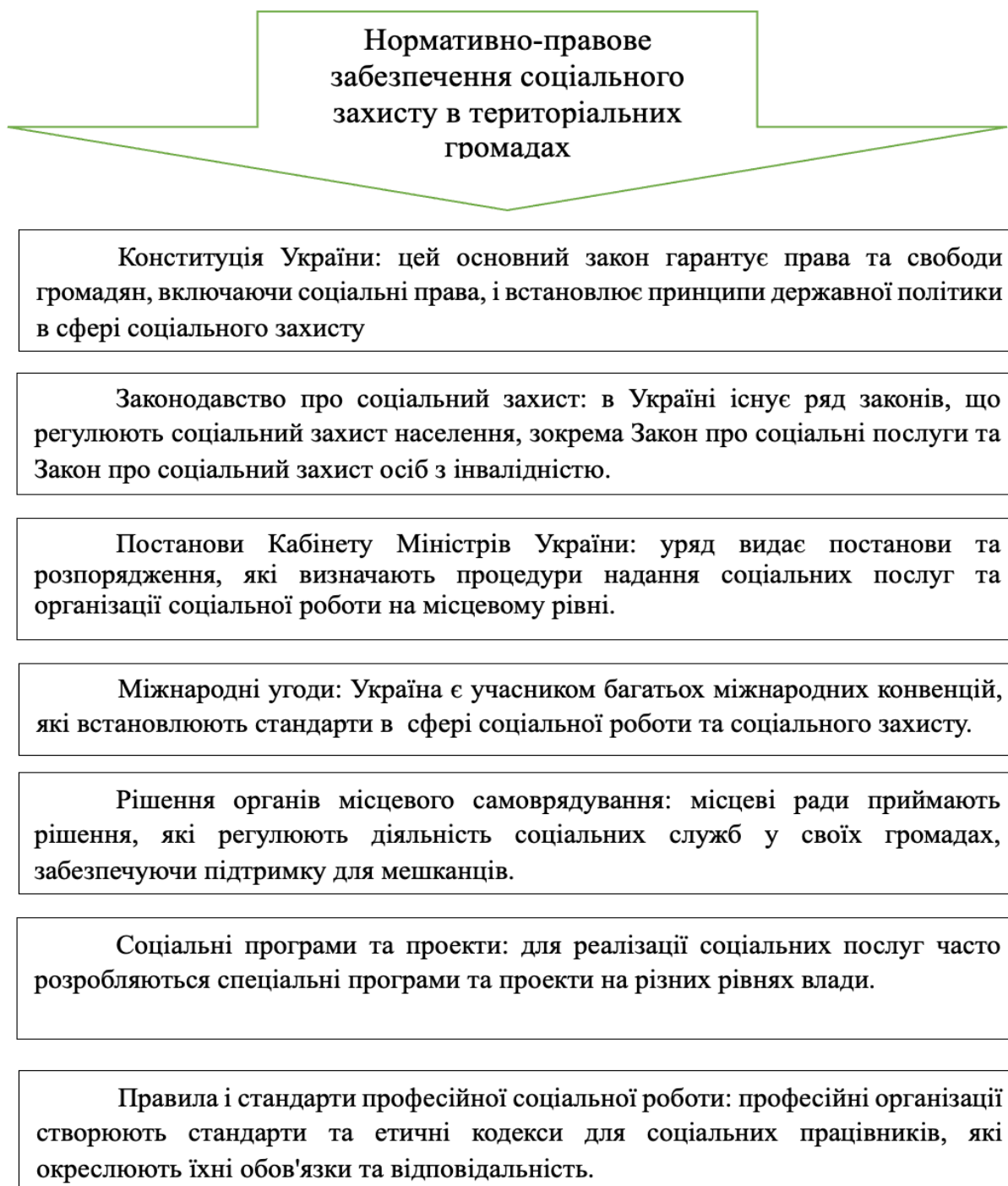

Рис.1.3. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту в територіальних громадах.

Примітка. Сформовано автором.

Законодавчо-нормативне забезпечення соціального захисту в територіальних громадах окреслює базові умови й вимоги реалізації державної соціальної політики й забезпечення державних соціальних гарантій, на місцевому рівні, формує базову відправну інституційну площину вироблення місцевої соціальної політики та механізмів соціального захисту органами місцевого самоврядування, які здійснюють узгодження місцевої соціальної політики з державною, адаптують інструментарій вирішення соціальних проблем до наявних місцевих умов та потреб жителів територіальної громади, налагоджують взаємодію з іншими органами влади щодо вирішення завдань соціального розвитку в рамках механізму багаторівневого управління.

В умовах поглиблення кризових явищ в соціальній сфері внаслідок війни, значного зростання чисельності осіб, які потребують соціальної допомоги й ретельного соціального супроводу, особливо гостро актуалізується необхідність вироблення й реалізації механізмів соціального захисту на основі запровадження дієвих форм координації й об'єднання зусиль органів влади в горизонтальній й вертикальній площині, що дало б змогу:

- проведення всебічної діагностики рівня соціального розвитку територій та громад з ідентифікацією наявних соціальних проблем, дисбалансів, суперечностей;

- вироблення узгоджених підходів до вирішення назрілих проблем та визначити механізми попередження їхньої появи;

- кращого узгодження місцевих й регіональних соціальних програм, стратегічних програмних місцевих документів в сфері соціального розвитку;

- об'єднати ресурси й ефективно їх використати для вирішення назрілих соціальних завдань;

- виробити дієві механізми соціального захисту, які б враховували умови соціальної нестабільності, появу нових викликів у сфері соціального забезпечення внаслідок війни, тенденції формування соціального середовища в кожній окремій територіальній громаді, багатоваріантність підходів при

поєднання важелів економічного, організаційного, директивного впливу на процеси соціального розвитку.

Поглиблення соціальної напруги в суспільстві, кризових явищ на всіх рівнях і у всіх сферах суспільного життя, посилення соціальної нестабільності, страшні наслідки війни зумовили значне зростання кількості людей, які потребують соціальної допомоги. За цих умов соціальна політика, що реалізується на рівні територіальних громад, та механізми соціального захисту повинні реалізуватись комплексно, послідовно, з адаптацією до специфіки потреб соціально вразливих категорій населення.

Система соціального захисту, як складова місцевої соціальної політики, має постійно орієнтуватись на підвищення спроможності пропонувати ефективні варіанти вирішення проблем і задоволення індивідуальних потреб у соціальних послугах ветеранів війни, осіб з інвалідністю, літніх людей, сімей з дітьми, створення в територіальній громаді сприятливого соціального середовища для комфортного проживання і підвищення благополуччя громадян, прояву соціальних ініціатив, розвитку міжсекторального співробітництва щодо вирішення соціальних проблем, налагодження партнерських відносин між органами місцевого самоврядування й громадськістю для спільного пошуку прийнятних варіантів реалізації завдань соціального захисту.

Забезпечуючи людиноцентричність суспільного розвитку й реалізації соціальної політики, соціальний захист на рівні територіальних громад виступає складною системою дій, важелів, способів, методів, управлінських інструментів надання підтримки, захисту, сприяння громадянам у різних складних життєвих ситуаціях, підвищення якості їхнього життя, що застосовуються за такими напрямками:

- забезпечення доступу жителів територіальної громади до якісних соціальних послуг, розширення номенклатури та збільшення обсягу послуг;
- надання адресної фінансової та матеріальної допомоги особам, які знаходяться у складних життєвих обставинах;
- забезпечення належного розвитку соціальної інфраструктури;

- створення сприятливого інституційного середовища активізації прояву громадських ініціатив щодо удосконалення соціального розвитку територіальної громади;

- залучення потенціалу соціального підприємництва в процесі реалізації місцевих програм соціального захисту.

Реалізація механізмів соціального захисту населення територіальних громад здійснюється на засадах субсидіарності, що закладає сприятливі передумови для ефективного вирішення соціальних проблем на місцевому рівні, оскільки органи місцевого самоврядування, що проводять соціальну політику й споживачі соціальних послуг знаходяться в одній соціальній площині й мають змогу налагоджувати комунікаційні зв'язки, узгоджувати свої інтереси, виробляти форми дієвої взаємодії, і на цій основі домагатись об'єктивізації публічно-управлінських рішень в сфері соціального захисту.

1.2. Повноваження органів місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення та засади їх реалізації

В процесі децентралізації відбулося значне розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення, що дозволило наблизити процеси вирішення соціальних проблем безпосередньо до людини, заклало можливість гнучкого реагування на запити й потреби громадян, підвищення якості надання соціальних послуг у відповідності до вимог державних стандартів, забезпечення доступності й адресності соціальних послуг, якомога повнішого врахування особливостей процесів соціального розвитку кожної територіальної громади. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту здійснюється в рамках повноважень, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [28] і представлених у розрізі власних і делегованих (рис 1.4).

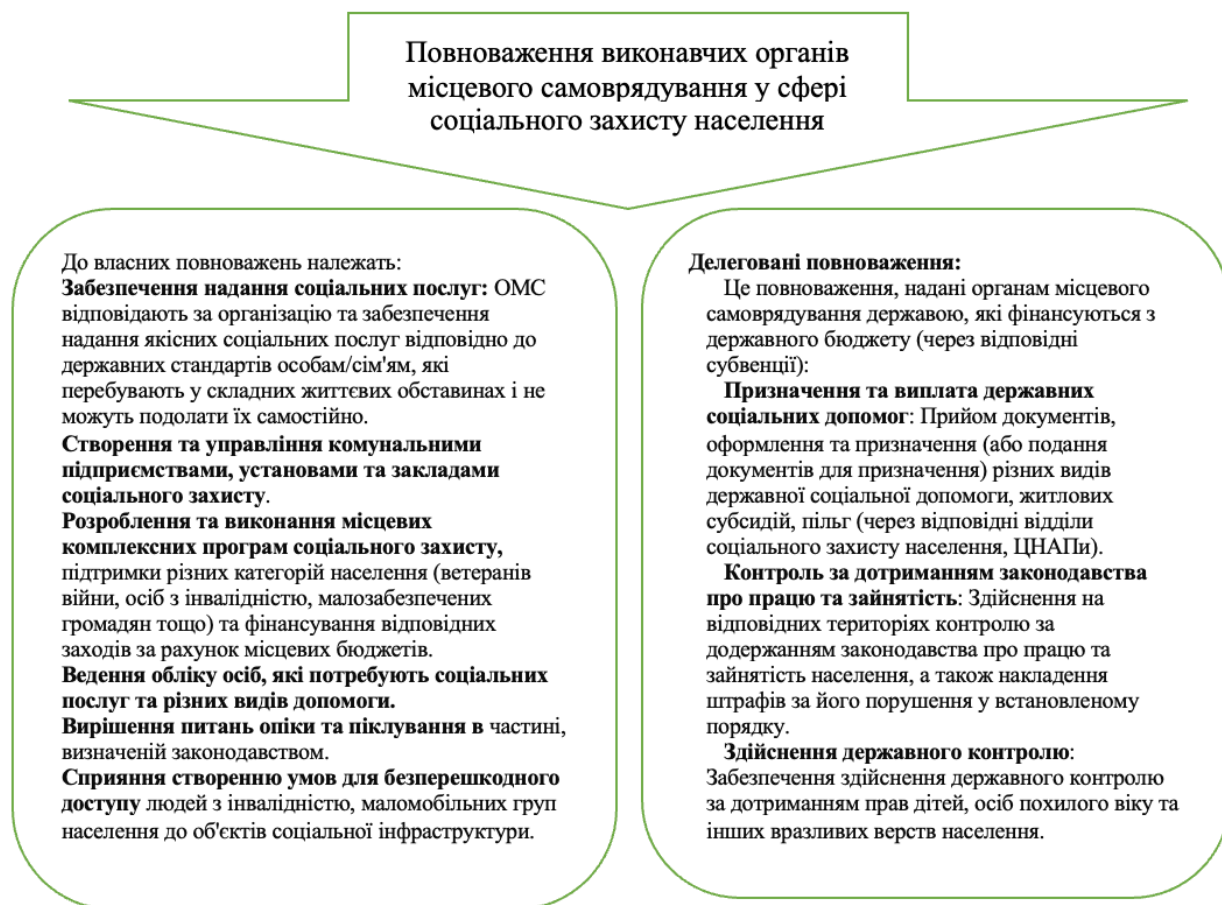

Рис. 1.4 Повноваження виконавчих органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення

Примітка. Сформовано на основі [28].

Власні (самоврядні) повноваження в сфері соціального захисту – це повноваження, які органи місцевого самоврядування здійснюють самотійно, під свою відповідальність, за рахунок та в межах коштів місцевих бюджетів. Вони спрямовані на задоволення колективних потреб громади.

Делеговані повноваження в сфері соціального захисту – це повноваження органів виконавчої влади, які держава передає ОМС для здійснення. Їх виконання забезпечується фінансовими ресурсами з державного бюджету (субвенції, дотації).

За сферою реалізації соціального захисту можна виокремити такі повноваження як:

матеріальна підтримка та грошові виплати – повноваження, пов'язані з нарахуванням та виплатою фінансової допомоги, компенсацій, субсидій, пільг;

надання соціальних послуг – організація роботи закладів, які надають нефінансову підтримку (догляд вдома, денний догляд, соціальний супровід, консультування, кризове втручання тощо);

соціальна інтеграція та адаптація – повноваження, спрямовані на допомогу вразливим групам населення (особи з інвалідністю, ВПО, демобілізовані особи) у поверненні до активного життя в суспільстві;

контрольно-наглядові повноваження – здійснення контролю за дотриманням соціальних гарантій та законодавства у сфері праці, захисту прав дітей, осіб з інвалідністю тощо.

За суб'єктами реалізації повноважень на рівні територіальних громад виділяють повноваження, які здійснюють:

- сільські, селищні, міські ради – приймають ключові рішення про виділення коштів з місцевих бюджетів на реалізацію заходів в сфері соціального захисту, програм соціально-економічного розвитку та програм соціального захисту, створюють комунальні підприємства та установи з надання соціальних послуг;

- виконавчі органи рад (виконавчі комітети, управління/відділи соціального захисту населення) – безпосередньо реалізують повноваження, приймають заяви громадян, призначають допомоги, організовують надання соціальних послуг;

- сільський, селищний, міський голова – організовує роботу виконавчих органів, забезпечує виконання рішень ради з питань соціального захисту жителів територіальної громади.

Виклики війни зумовили необхідність розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту за такими ключовими напрямками як: виплата допомоги постраждалим від війни; організація забезпечення тимчасовим житлом внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їх продуктами харчування та медикаментами; надання психологічної допомоги; налагодження взаємодії і координація роботи з гуманітарними та благодійними організаціями; взаємодія з державними органами для ефективного

забезпечення соціального супроводу ветеранів війни, військовослужбовців; забезпечення надання освітніх, медичних та інших життєво важливих послуг жителям громади; надання інформаційних, консультативних послуг ветеранам війни, постраждалим внаслідок війни, представництво інтересів, а також екстрене (кризове) втручання, вироблення механізмів щодо використання комунальної власності для забезпечення потреб населення; забезпечення правових і соціальних гарантій, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців, а також реабілітація після поранень та стресу.

В умовах війни проблеми соціального захисту постають особливо гостро, розширюються напрями й аспекти їх вирішення (табл.1.1), перед органами місцевого самоврядування постають виклики щодо вироблення адаптивних ефективних механізмів задоволення потреб людей, пошуку необхідних для їх реалізації фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів.

Реалізуючи повноваження в сфері соціального захисту органи місцевого самоврядування забезпечують формування в територіальній громаді сприятливого соціального середовища для життєдіяльності і розвитку всіх прошарків населення, здійснюють адаптацію механізмів соціальної політики до специфіки потреб, вимог, запитів конкретної людини.

Ефективна реалізація повноважень органами місцевого самоврядування у сфері соціального захисту базується на таких загальних засадах:

- правової впорядкованості та законності. Всі дії органів і посадових осіб місцевого самоврядування мають відповідати Конституції та законам України;
- гласності, інформація про діяльність у сфері соціального захисту є відкритою, за винятком випадків, передбачених законом (наприклад, конфіденційна інформація про осіб);
- поєднання місцевих і державних інтересів. Забезпечення балансу між задоволенням потреб місцевої громади та реалізацією загальнодержавної соціальної політики;

- підзвітності та відповідальності. Органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за якісне надання соціальних послуг, ефективність та правомірність використання ресурсів і виконання повноважень.

Таблиця 1.1

Напрями соціального забезпечення й соціального захисту, що реалізуються в територіальних громадах в умовах війни

Напрямок соціального забезпечення	Типи соціального захисту	Характеристика
Захист внутрішньо переміщених осіб (ВПО)	Соціальна підтримка ВПО	Гарантії житла, надання фінансової допомоги та інтеграція ВПО в нові громади
	Психологічна допомога	Психологічна підтримка для осіб, що пережили бойові дії або втратили домівки
	Освітні та медичні послуги	Забезпечення доступу до освіти та медичних послуг для переміщених сімей
Соціальний захист ветеранів і військових	Пенсійне забезпечення	Підвищені пенсії для ветеранів бойових дій
	Реабілітація та адаптація	Реабілітаційні програми для ветеранів, що отримали фізичні або психологічні травми
	Програми працевлаштування	Підтримка професійної перепідготовки та працевлаштування демобілізованих військовослужбовців
Фінансова підтримка для населення	Грошові виплати	Прямі грошові допомоги постраждалим сім'ям, включаючи малозабезпечених та багатодітних
	Компенсації за втрату житла та майна	Програми відшкодування для тих, чиї будинки зруйновані через військові дії
	Соціальні програми для тих, хто втратив роботу	Допомога з безробіття, курси з підвищення кваліфікації
Підтримка дітей та вразливих груп	Захист дітей	Забезпечення сиріт, дітей, що втратили батьків або залишилися без догляду, доступом до шкіл, дитячих садків та інших соціальних установ
	Допомога людям з інвалідністю	Розширення соціальних послуг для людей з інвалідністю, включаючи транспорт, реабілітаційні центри, доступність до медичних послуг
Медичне забезпечення	Екстрена медична допомога	Невідкладна медична допомога постраждалим від бойових дій
	Реабілітація поранених	Довгострокова фізична і психологічна реабілітація осіб, які постраждали внаслідок війни
	Вакцинація та профілактика захворювань	Організація вакцинаційних кампаній та заходів для запобігання епідеміям у кризових умовах
Міжнародна допомога та підтримка	Гуманітарні програми	Співпраця з міжнародними організаціями для залучення гуманітарної допомоги
	Програми реабілітації інфраструктури	Міжнародні проекти з відновлення соціальної інфраструктури (лікарні, школи, соціальні служби)
Соціальна згуртованість і підтримка громад	Волонтерський рух	Розвиток волонтерських організацій, які надають допомогу населенню
	Соціальна підтримка на місцевому рівні	Підтримка місцевих громад, зокрема, забезпечення допомоги найбільш постраждалим

Примітка: наведено за [5].

Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту реалізується в правовому полі, яке формують законодавчі акти, постанови уряду, міжнародні договори, угоди, нормативні акти самих органів місцевого самоврядування (рис. 1.5).

Законодавчо-нормативне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в сфері соціального захисту

Конституція України
 Бюджетний кодекс України
 Сімейний кодекс України
 Цивільний кодекс України
 Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»
 Закон України «Про звернення громадян»
 Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»
 Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»
 Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»
 Закон України «Про соціальні послуги»
 Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»
 Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»
 Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»
 Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»
 Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»
 Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 року №1417 «Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг)»
 Постанова Кабінету Міністрів України від 05 листопада 2014 року №637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам»
 Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2019 року №250 «Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітним сім'ям»
 Постанова Кабінету Міністрів України від 03 лютого 2021 р. № 79 Деякі питання призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю
 Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. №1101 «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги»
 Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року №632 «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги»
 Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»
 Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 року № 333 «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб»

Рис.1.5. Законодавчо-нормативне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в сфері соціального захисту

Примітка. Сформовано автором.

З огляду на важливість людиноцентричності соціального захисту, його ефективне здійснення має забезпечуватись через дотримання таких спеціальних принципів як:

принцип субсидіарності, який передбачає максимальну передачу повноважень щодо реалізації механізмів соціального захисту й надання соціальних послуг на рівень управління найближчий до людей;

поваги до гідності людини та гуманності – надання соціального супроводу з проявом особливого співчуття, толерантності, поваги до людини, прагненням зрозуміти її потреби;

забезпечення адресності та адаптивного індивідуального підходу – допомога й соціальні послуги мають надаватись тим громадянам і сім'ям, які їй реально потребують, і надаватись у спосіб, який би враховував специфіку їхніх особливих життєвих обставин та індивідуальних потреб. Соціальний захист важливо якомога повніше об'єктивізувати, він має забезпечувати допомогу тим, хто їй найбільше потребує;

доступність – способи і методи надання соціальних послуг мають забезпечити їх доступність до всіх категорій людей, які потребують таких послуг, також люди, які перебувають у складних життєвих умовах, мають мати доступ до інформації щодо умов отримання різних видів допомоги, одержання соціальних послуг;

забезпечення права добровільності вибору людьми постачальника соціальних послуг;

гарантування конфіденційності, забезпечення захисту персональних даних та інформації про осіб, які отримують соціальну допомогу або послуги;

забезпечення комплексності соціального захисту, що передбачає надання широкого спектру підтримки, яка є комплексним реагуванням на різні потреби людей чи сімей (потреби в матеріальній, медичній, юридичній, психологічній, підтримці тощо);

превентивність місцевої соціальної політики й соціального захисту. Орієнтація заходів не лише на реагування й подолання існуючих проблем, а й

на запобігання та попередження виникненню небажаних складних життєвих ситуацій;

забезпечення державних гарантій поступу до соціальної допомоги й соціальних послуг відповідно до державних соціальних стандартів, закріплених законодавством;

сприяння споживачам соціальних послуг щодо формування власної спроможності до вирішення проблем і подолання складних обставин.

Наведені принципи окреслюють базові орієнтири, які формують організаційну площину реалізації механізмів соціального захисту в територіальній громаді й спрямування їх на досягнення соціальної ефективності та забезпечення соціального розвитку територіальної громади.

Ефективна реалізація повноважень органами місцевого самоврядування у сфері соціального захисту залежить від низки ключових передумов, серед яких слід виокремити:

1) нормативно-правові та управлінські передумови, до яких належать:

- чітке розмежування повноважень в сфері соціального захисту між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, усунення дублювання при реалізації функцій соціального захисту, а також інституційних прогалин, коли реалізація певних функцій належним чином не забезпечується жодним органом публічної влади;

- забезпечення належного делегування повноважень та фінансування. Делегування державою повноважень органам місцевого самоврядування в сфері соціального захисту має супроводжуватись передачею відповідних фінансових ресурсів для належного їх виконання;

- застосування стратегічного підходу до вироблення механізмів соціального захисту на основі використання інструментарію стратегування, розроблення місцевих програм соціального захисту, які ґрунтуються на об'єктивній оцінці потреб і запитів жителів територіальної громади;

- налагодження дієвої взаємодії між структурними підрозділами органу місцевого самоврядування, а також між органами місцевого самоврядування та

державними органами в процесі вироблення реалізації механізмів соціального захисту;

2) фінансово-економічні передумови, що передбачає:

- наявність достатніх власних фінансових ресурсів в місцевому бюджеті для фінансування місцевих соціальних програм, соціальних проєктів, створення й утримання комунальних закладів з надання соціальних послуг;

- забезпечення цільового й прозорого використання коштів з використанням інструментарію управління публічними фінансами в орієнтації на досягнення й максимізацію соціальної ефективності;

- розширення можливостей залучення фінансових ресурсів з додаткових джерел, за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги, грантів, позик, приватних інвестицій, що сприятиме підвищенню спроможності органів місцевого самоврядування задовольняти потребу в необхідних соціальних послугах та реалізації соціальних проєктів;

3) кадрові та інституційні передумови, а саме:

- належне кадрове забезпечення реалізації повноважень в сфері соціального захисту. Наявність достатньої кількості професійних соціальних працівників, менеджерів соціальної роботи, фахівців із соціальної допомоги, здатних якісно виконувати свої функції;

- постійне підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери, оволодіння ними прогресивних методів надання соціальних послуг і здійснення соціального супроводу;

- наявність розвиненої мережі сучасних закладів соціального обслуговування, яка відповідає специфіці територіальної громади в аспекті чисельності, соціального й вікового складу жителів, розміру територіальної громади й кількості населених пунктів, що входять до її складу, а також інших специфічних соціальних характеристик;

4) інформаційні та технологічні передумови, пов'язані з:

- використанням цифрових інструментів та сучасних інформаційних систем для надання соціальних послуг, здійснення соціального супроводу

вразливих верств населення, формування й підтримання в актуальному стані електронних реєстрів споживачів соціальних послуг, налагодження ефективної співпраці з іншими органами влади та громадськими організаціями в питаннях соціального розвитку населених пунктів та спільної реалізації соціальних функцій, використання потенціалу співробітництва при формуванні мережі соціальних установ;

- запровадженням сучасних форм інформування жителів територіальної громади, а також внутрішньо переміщених осіб про права і можливості щодо задоволення соціальних потреб, налагодження комунікативної взаємодії органів місцевого самоврядування й громадян щодо вирішення соціальних проблем та вироблення ефективних механізмів соціального захисту жителів територіальної громади, проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо умов і порядку одержання соціальних послуг, здійснення моніторингу якості надання соціальних послуг, проведення консультації з громадянами щодо умов доступу до соціальних послуг;

5) залучення потенціалу громади в процеси реалізації програм соціального захисту населення через:

- через налагодження партнерських відносин органів місцевого самоврядування з бізнесовими структурами щодо розвитку соціального підприємництва і їхньої участі у вирішенні соціальних проблем територіальної громади, налагодження дієвої співпраці з громадськими організаціями, волонтерами, благодійними організаціями, щодо вироблення ефективних способів адаптивного реагування на запити й потреби вразливих груп населення;

- налагодження зворотного зв'язку з споживачами соціальних послуг, запровадження моніторингових систем оцінки якості соціального обслуговування, рівня задоволеності людей, врахування зауважень, рекомендацій, побажань споживачів соціальних послуг.

Всі наведені передумови є важливими для формування місцевого соціального простору, мають бути в постійному полі зору органів місцевого

самоврядування, забезпечуватись комплексно, що сприятиме досягненню синергетичного ефекту й ефективній реалізації закріплених за ними повноважень у сфері соціального захисту населення територіальної громади.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДЖУВАНОВОГО ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

2.1 Аналіз організації діяльності органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення

Діяльність органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення значною мірою визначається соціальними характеристиками територіальної громади, яку він представляє.

Об'єктом нашого дослідження є соціальний захист жителів Бережанської міської громади Тернопільського району Тернопільської області з центром у м. Бережани (табл. 2.1), повноваження щодо забезпечення якого реалізує Бережанська міська рада.

Таблиця 2.1

Характеристика Бережанської міської громади

Утворена 2 листопада 2018 року шляхом об'єднання Бережанської міської ради та Посухівської сільської ради Бережанського району	
Найменування показника	Значення показника
Загальна площа території громади	242,5 км ²
Чисельність населення станом на 1 січня 2023 р. у тому числі дітей:	26592 особи, з яких 3168 – діти.
Внутрішньо переміщених осіб	2552 особи
Кількість населених пунктів, що входять до складу спроможної територіальної громади	місто Бережани-адміністративний центр та 20 сіл.
Кількість старостинських округів	9

Примітка. Наведено за матеріалами Бережанської міської ради.

З врахуванням характеристик Бережанської міської громади Бережанською міською радою здійснюється організація реалізації повноважень в сфері соціального захисту жителів територіальної громади на основі створення відповідальних структурних підрозділів та налагодження взаємодії між ними (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Організаційне забезпечення соціального захисту населення Бережанської міської громади.

Примітка. Наведено за матеріалами Бережанської міської ради.

Вироблення механізмів соціального захисту населення Бережанської територіальної громади здійснює Відділ з питань праці, соціальних виплат та компенсацій Бережанської міської ради, який відповідно до затвердженого положення забезпечує реалізацію таких завдань як:

«забезпечення реалізації на території Бережанської міської територіальної громади державної політики у сфері соціального захисту населення, з питань сім'ї та дітей, запобігання домашнього насильства, протидії торгівлі людьми, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, організації надання соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати; визначення та реалізація соціальних пріоритетів розвитку територіальної громади, розробка

місцевих програм соціального спрямування, проєктів, програм та заходів щодо підтримки вразливих категорій населення; запровадження та надання місцевих гарантій соціального захисту, соціальної підтримки мешканцям громади; організація надання соціальних послуг; управління закладами та установами соціального захисту населення комунальної форми власності, засновником яких є територіальна громада, та організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; виконання державних і місцевих програм соціального захисту населення; розроблення та організація виконання програм поліпшення соціального обслуговування осіб з інвалідністю, пенсіонерів, одиноких непрацевдатних громадян похилого віку та всебічне сприяння в отриманні ними соціального обслуговування та соціальних послуг за місцем проживання; сприяння створенню умов для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної інфраструктури» [17].

Відділ з питань праці, соціальних виплат та компенсацій здійснює реалізацію базових функціональних механізмів щодо забезпечення соціального захисту жителів Бережанської міської громади (рис.2.2).

Ознайомлення з організаційною структурою Відділу з питань праці, соціальних виплат та компенсацій показало, що її формують: начальник відділу, два головні спеціалісти й спеціаліст 1 категорії. Повноваження, обов'язки, відповідальність працівників чітко визначені й закріплені посадовими інструкціями.

Однак зростання обсягу навантаження працівників відділу, що зумовлене необхідністю забезпечення широкого спектру соціальних послуг й соціального супроводу для значної кількості внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, сім'ям загиблих військовослужбовців, одиноких людей похилого віку, а також значною кількістю населених пунктів, що входять до складу Бережанської територіальної громади, актуалізує необхідність узгодження функціональної й організаційної структури відділу й розширення штату на ще одну одиницю.

Функціональні механізми забезпечення соціального захисту населення Бережанської міської громади, що реалізуються Відділом з питань праці, соціальних виплат та компенсацій

- Стратегічне планування розвитку соціальної сфери територіальної громади, розроблення проектів місцевих програм соціального розвитку.
- Вирішення відповідно до законодавства питання щодо соціальної підтримки населення громади (прийому документів для призначення і виплати соціальної допомоги компенсацій, житлових субсидій, надання пільг, інших грошових соціальних виплат), тому числі у співпраці з центром надання адміністративних послуг.
- Сприяння виявленню осіб, сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.
- Визначення потреби територіальної громади у соціальних та реабілітаційних послугах, встановлення надавачів цих послуг залежно від потреб територіальної громади у відповідних послугах.
- Ведення обліку вразливих категорій сімей/осіб, багатодітних сімей, у тому числі сімей з -дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують соціальної підтримки
- Здійснення планування соціальних та реабілітаційних послуг та видатків на їх надання, встановлення тарифів за надання платних соціальних послуг.
- Прийняття рішення щодо організації надання соціальних та реабілітаційних послуг, у тому числі із застосуванням механізмів співпраці та спів фінансування з іншими територіальними громадами, соціального замовлення у недержавних суб'єктів за рахунок бюджетних коштів, проведення конкурсу соціальних проектів, залучення фізичних осіб та фізичних осіб підприємців.
- Забезпечення ведення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг, які провадять діяльність на території громади, та соціальних послуг, які вони можуть надавати.
- Здійснення керівництва діяльністю, координацію роботою закладів, установ, підприємств комунальної форми власності, що надають соціальні послуги, в тому числі прийом, аналіз та оцінку звітів про роботу.
- Здійснення моніторингу за своєчасним підвищенням кваліфікації працівників сфери соціального захисту територіальної громади.
- Проведення оцінки якості надання соціальних послуг, інформує населення про соціальні та реабілітаційні послуги.
- Вжиття заходів щодо надання соціальної допомоги та компенсацій вразливим верствам населення громади, що фінансуються за рахунок коштів місцевого бюджету.
- Забезпечення для малозабезпечених громадян похилого віку, осіб з інвалідності заходи з побутового обслуговування, продажу товарів у спеціальних магазинах і відділа за соціально доступними цінами, а також безоплатного харчування.
- Організація відповідно до законодавства вирішення питань про надання допомоги особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, особам з інвалідністю з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних житлових будинків, у придбанні будівельних матеріалів;
- Консультування мешканців територіальної громади з питань застосування законодавства щодо соціальної підтримки населення, надання соціальних послуг.

Рис. 2.2 Функціональні механізми забезпечення соціального захисту населення Бережанської міської громади, що реалізуються Відділом з питань праці, соціальних виплат та компенсацій Бережанської міської ради.

Примітка: сформовано на основі [17].

В системі соціального захисту Бережанської територіальної громади важлива роль належить Центру надання адміністративних послуг, який здійснює свою діяльність відповідно до Положенням про відділ «Центр надання адміністративних послуг» Бережанської міської ради [20], яким закріплено, що «відділ «Центр надання адміністративних послуг» Бережанської міської ради є структурним підрозділом Бережанської міської ради без статусу юридичної особи, в якому надаються адміністративні послуги згідно з визначеним Переліком» [20]. В переліку адміністративних послуг, що надаються ЦНАП окрему групу складають адміністративні соціальні послуги, більша частина з яких стосується призначення різного роду соціальних допомог різним категоріям соціально вразливих верств населення. Рішенням Бережанської міської ради затверджено перелік адміністративних соціальних послуг з 73 найменувань.

ЦНАП надає адміністративні соціальні послуги з використанням програмного забезпечення «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» (ПК «ПС «Соціальна громада»)), що дозволяє ефективно взаємодіяти з суб'єктом надання адміністративних соціальних послуг – Управлінням соціального захисту населення Тернопільської районної державної адміністрації.

Належній організації надання адміністративних соціальних послуг жителям Бережанської міської громади сприяє те, що Центр надання адміністративних послуг працює за принципом «єдиного вікна», який передбачає прийом документів від заявника та видачу рішення щодо результатів одержання послуг виключно через адміністраторів. В організаційному забезпеченні надання адміністративних соціальних послуг суттєвим позитивним моментом став наказ Мінсоцполітики від 14 січня 2025 року «Про затвердження типових інформаційних карток адміністративних послуг у сфері соціального захисту населення» [27], яким введено 76 типових інформаційних карток на адміністративні послуги соціального характеру, що суттєво упорядковує процедури надання адміністративних послуг соціального

характеру, підвищує їхню зрозумілість, чіткість, зручність інформаційного представлення вимог до переліку документів, забезпечує ефективність взаємодії місцевих органів влади в питаннях надання соціальних послуг та підвищення якості останніх.

Удосконаленню організації надання адміністративних послуг соціального характеру жителям Бережанської територіальної громади значною мірою сприяє використання працівниками ЦНАП сучасного цифрового інструментарію, яке здійснюється відповідно до наказу Мінсоцполітики «Про використання програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» для організації надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту населення» [23]. Цей програмний комплекс дозволяє фахівцям ЦНАПу формувати електронні справи на кожну з адміністративних послуг і в електронному вигляді передавати їх уповноваженим органам, забезпечує значні зручності для жителів територіальної громади, спрощує взаємодію між органом місцевого самоврядування та уповноваженим органами.

Організаційна структура Відділу «Центр надання адміністративних послуг» Бережанської міської ради сформована з врахуванням чисельності жителів Бережанської територіальної громади, вимог Закону України «Про адміністративні послуги» [22], можливостей використовуваного цифрового інструментарію, і до неї входять: начальник відділу; два спеціалісти й п'ять адміністраторів.

Організаційне забезпечення надання адміністративних соціальних послуг значною мірою залежить від організації роботи адміністраторів ЦНАПу, які організують процес їх надання «через забезпечення взаємодії з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування в питаннях одержання від них документів та інформації, необхідної для надання адміністративних послуг; погодження документів в органах державної влади, інших органах місцевого самоврядування, отримання їхніх рішень з метою надання адміністративної послуги без залучення споживача послуги;

здійснення впливу на усунення відхилень в термінах надання адміністративних послуг; наведення пропозицій щодо удосконалення роботи Центру» [20].

З огляду на те, що до складу Бережанської територіальної громади входять 20 сільських населених пунктів, 6 з яких знаходяться на віддалі від центру громади – м. Бережани, більше ніж 14 км., для забезпечення ефективної реалізації механізмів соціального захисту в аспекті доступу жителів до адміністративних послуг соціального характеру, організація їх надання здійснюється у відповідності до розпорядження Кабінету Міністрів України за №574 від 02.06.2022 року «Про схвалення методичних рекомендацій щодо критеріїв територіальної доступності центру надання адміністративних послуг, включаючи його територіальні підрозділи та віддалені (у тому числі пересувні) робочі місця адміністраторів» [32], яким визначено єдиний підхід до забезпечення територіальної доступності ЦНАП й формування віддалених робочих місць адміністраторів. Оскільки методичними рекомендаціями критеріями доступності визначено: 1) відстань до місця надання адміністративних послуг не більше 14 кілометрів; 2) затрати часу на дорогу до нього – не більше 30 хвилин, то у с. Урмань, яке віддалене від центру громади на 15,7 км і в якому проживає 544 осіб, доцільно організувати віддалене робоче місце адміністратора.

Одним з напрямів соціального захисту жителів Бережанської територіальної громади є соціальний захист дітей та надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми, який реалізує Служба у справах дітей, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді Бережанської міської ради. Відповідно до Положення Служба «забезпечує виконання повноважень, встановлених законодавством України у сфері соціального захисту, соціальної підтримки та надання соціальних послуг дітям, зокрема, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах; з питань поліпшення становища сімей, у тому числі сімей з дітьми, багатодітних та молодих сімей, оздоровлення та відпочинку дітей, попередження насильства в сім'ї» [19].

Діяльність Служби зорієнтована на виконання таких завдань як: «розроблення і здійснення заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей та сімей; координація зусиль органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та сімей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності; надання органам влади, організаціям всіх форм власності, громадським організаціям, громадянам практичної та методичної допомоги, консультацій з питань соціального захисту дітей та сімей, запобігання вчиненню дітьми правопорушень; розроблення та впровадження заходів щодо захисту прав дітей, забезпечення додержання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, сприяння їх усиновленню, улаштуванню до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей; підготовка інформаційно-аналітичних і статистичних матеріалів, з питань соціального захисту дітей та сімей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень; підтримка та надання соціальних послуг сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, та дітям, у тому числі дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування» [19].

Проведені дослідження показали, що вирішення складних проблем в сфері соціального захисту дітей та сімей Бережанською міською радою вирішується на засадах партнерської взаємодії і залучення до вироблення й реалізації публічно-управлінських механізмів потенціалу громадських організацій, підприємницьких структур, що функціонують на території Бережанської територіальної громади, громадськості.

Такий підхід до організації вирішення завдань у сфері соціального захисту сприяє глибокому обґрунтуванню й об'єктивізації управлінських впливів, ідентифікації наявних проблем та розширенню можливостей для залучення необхідних ресурсів.

Для забезпечення комплексного й системного підходу до вирішення назрілих соціальних проблем жителів Бережанської громади рішенням Бережанської міської ради №539 від 17.12.2021 року була створена комунальна установа «Бережанський центр надання соціальних послуг – ДОПОМОГА» [31], яка відповідно до Статуту «є комплексним закладом соціального захисту населення, структурні підрозділи якого провадять соціальну роботу та надають соціальні послуги особам/сім'ям, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах (далі особи/сім'ї)» [39].

Діяльність Центру має як соціально-профілактичне превентивне, так і антикризове спрямування й передбачає широкий спектр напрямів соціальної роботи (рис. 2.3).

Забезпечуючи адаптивне реагування на запити й потреби жителів територіальної громади, базуючись на наявному ресурсному потенціалі Центр «може надавати такі соціальні послуги: догляд вдома, денний догляд, соціальна адаптація; соціальна інтеграція та реінтеграція; екстрене (кризове) втручання; консультування; соціальний супровід; представництво інтересів; посередництво (медіація); соціальна профілактика; натуральна допомога; інформування; інші послуги визначені законодавством» [31].

Належній організації надання соціальних послуг жителям територіальної громади, зорієнтованій на забезпечення їх доступності і якості, сприяє організаційна структура Центру, яка включає такі структурні елементи: «відділення соціальних послуг за місцем проживання (надання соціальних послуг догляду вдома, соціального супроводу особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання/перебування); відділення денного перебування та стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання; відділення соціально-психологічної допомоги та супроводу осіб, що опинилися в складних життєвих обставинах, учасників АТО/ООС та інших соціально-вразливих категорій» [31]. Така структура Центру дозволяє застосовувати різні підходи й методи надання соціальних послуг, враховуючи потреби й запити людей.

Завдання діяльності Бережанського центру надання соціальних послуг

1) проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання потраплянню в складні життєві обставини осіб/сімей, які належать до вразливих груп населення;

2) надання особам/сім'ям комплексу соціальних послуг, яких вони потребують, відповідно до переліку послуг, затвердженого Міністерством соціальної політики України, з метою мінімізації або подолання таких обставин.

Напрями діяльності

- виявлення осіб/сім'ї, які потребують соціального супроводу та ведення їхнього реєстру;
- проведення оцінювання потреб осіб/сімей у соціальних послугах;
- надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів;
- надання допомоги особам/сім'ям у розв'язанні їх соціально-побутових проблем;
- забезпечення соціального супроводу прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу;
- забезпечення соціального патронажу осіб, які відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, а також звільнених від подальшого відбування таких покарань на підставах, передбачених законом;
- складання плану реабілітації особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
- внесення відомостей до реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг;
- проведення моніторингу та оцінювання якості наданих ним соціальних послуг;
- створення умов для навчання та підвищення кваліфікації працівників, які надають соціальні послуги;
- налагодження взаємодії з іншими суб'єктами системи надання соціальних послуг, а також з органами, установами, закладами, фізичними особами - підприємцями, які в межах компетенції у територіальній громаді надають допомогу особам/сім'ям та/або здійснюють їх захист;
- інформування населення Бережанської міської територіальної громади та осіб/сім'ї індивідуально про перелік, обсяг і зміст соціальних послуг, які він надає, умови та порядок їх отримання;
- інформування населення про сімейні форми виховання дітей та проводить первинний відбір кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі;
- участь у визначенні потреб населення Бережанської міської територіальної громади у соціальних послугах, а також у підготовці та виконанні програм надання соціальних послуг, розроблених за результатами визначення потреб населення територіальної громади у соціальних послугах.

Рис. 2.3 Завдання й напрями діяльності Бережанського центру надання соціальних послуг.

Примітка. Сформовано на основі [31].

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про те, що Бережанською міською радою сформовані сприятливі організаційні умови для забезпечення вироблення й реалізації ефективних механізмів соціального захисту жителів Бережанської територіальної громади.

2.2 Методи діяльності органу місцевого самоврядування при забезпеченні соціального захисту населення

Діяльність Бережанської міської ради в питаннях соціального захисту населення здійснюється у відповідності до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [28] та законодавчо-нормативних актів, які формують інституційний базис соціального забезпечення та соціальної підтримки населення.

Проведені дослідження показали, що діяльність досліджуваного органу місцевого самоврядування в сфері соціального захисту жителів територіальної громади носить системний характер, базується на чіткій організації роботи всіх структурних підрозділів Бережанської міської ради, які відповідальні за певні напрями реалізації місцевої політики соціального захисту, знаходиться під постійним контролем міського голови, координується заступником міського голови, чітко регламентована локальними нормативними актами.

Реалізуючи завдання в сфері соціального захисту Відділ з питань праці, соціальних виплат та компенсацій «забезпечує щомісячні нарахування та виплати допомог учасникам/учасницям ОУН-УПА та сім'ям загиблих в АТО, ООС та Афганістані у кількості 9 (дев'ять) осіб; компенсацій особам, які надають соціальні послуги; компенсацій та допомог громадянам, постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесеним до категорій I, II, III; компенсацій та допомог батькам дітей, потерпілих від Чорнобильської катастрофи, та дітей, які є інвалідами внаслідок Чорнобильської катастрофи; одноразової компенсації сім'ям, які втратили годувальника із числа осіб, віднесених до учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та

смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; допомог на поховання учасників/учасниць бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни; компенсаційних виплат особам з інвалідністю на бензин, ремонт, технічне обслуговування автомобілів; інших видів соціальних виплат з коштів державного і місцевого бюджетів» [17].

В рамках реалізації закріплених повноважень Відділом здійснюється систематичний контроль за правильністю призначення жителям територіальної громади соціальних допомог, встановлення пільг.

У 2024 році працівниками Відділу:

- було проведено виїзні комісії та складено 13 актів встановлення факту здійснення догляду за особами з інвалідністю I чи II групи та особами, які потребують постійного догляду;

- організовано роботу комісій щодо проведення відвідувань та бесід щодо вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі в 21 постраждалій сім'ї Бережанської територіальної громади;

- проведено обстеження та складено 48 актів у сім'ях осіб, які надають та які отримують соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі;

- складено 321 Акт про обстеження житлово-побутових та матеріальних умов проживання жителів територіальної громади для одержання субсидії, інших соціальних допомог;

- здійснено сприяння щодо працевлаштування восьми внутрішньо переміщених осіб в комунальних установах громади. Організовано проведення систематичного моніторингу вакантних посад в Бережанській громаді для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;

- налагоджена дієва співпраця з Тернопільською районною організацією Товариства Червоного Хреста України, що дозволило забезпечити натуральною допомогою 334 особи з числа внутрішньо переміщених осіб та 52 особи з сімей загиблих військовослужбовців;

- на систематичній основі організовано надання соціальних консультаційних та інформаційних послуг жителям Бережанської

територіальної громади, у тому числі внутрішньо переміщеним особам з вирішення соціальних питань;

- налагоджена дієва взаємодія відділу з іншими владними інституціями соціального захисту, організаціями й установами територіальної громади в питаннях вирішення назрілих проблем соціального захисту населення, в рамках якої було спільно розглянуто й вирішено 161 актуальне питання.

Дослідження показали, що Бережанська міська рада зорієнтована на вироблення й застосування адаптивних сучасних підходів до забезпечення ефективного реагування на сучасні виклики, пов'язані із збільшенням кількості осіб, які потребують соціальної підтримки та зростанням соціальної напруги в суспільстві внаслідок війни. Як приклад такого реагування є те, що «з метою соціального захисту повнолітніх недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена, повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки, рішенням виконавчого комітету Бережанської міської ради №933 від 14.09.2023 р. було прийнято Рішення про утворення Опікунської ради та затверджено Положення про Опікунську раду при виконавчому комітеті Бережанської міської ради» [18]. У 2024 році Опікунською радою було розглянуто документи за 21 поданою заявою від жителів територіальної громади й внутрішньо переміщених осіб й прийнято 6 позитивних рішень.

У зв'язку із зростанням в територіальній громаді кількості осіб з інвалідністю внаслідок війни та їхньою потребою в спеціальних засобах для активної життєдіяльності, «відповідно до рішення Бережанської міської ради №1181 від 03.05.2023 р. «Про затвердження Положення про пункт прокату допоміжних засобів реабілітації для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення» було створено пункт прокату допоміжних засобів реабілітації (технічних та інших засобів реабілітації) для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення» [26].

Одним з напрямів соціального захисту, що знаходиться під особливим контролем досліджуваного органу місцевого самоврядування є соціальний

супровід внутрішньо переміщених осіб. Так, відповідно до розпорядження міського голови №267-р від 08.11.2022 р. «Про забезпечення проживання внутрішньо переміщених осіб на території Бережанської міської територіальної громади» [24], організована системна робота щодо організації розміщення та проживання внутрішньо переміщених осіб на території Бережанської територіальної громади. Для забезпечення тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб на території досліджуваної територіальної громади залучені потужності КНП «Бережанський обласний дитячий гастроентерологічний санаторій Тернопільської обласної ради» та Гуртожиток №4 ВП НУБіП «Бережанського агротехнічного інституту». Це дало можливість забезпечити якісне надання соціальної послуги екстреного (кризового) втручання для внутрішньо переміщених осіб.

На забезпечення соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб, надання їм інформаційних й консультаційних послуг зорієнтована діяльність КУ «Бережанський центр надання соціальних послуг» [31]. На регулярній основі такий супровід забезпечується для 27 внутрішньо переміщених осіб. З метою забезпечення належного реагування на соціальну напругу й широкий спектр соціальних проблем населення, в рамках співпраці Бережанської міської ради з Фондом ООН у галузі народонаселення в Бережанській міській територіальній громаді створено кімнату кризового реагування для осіб, які постраждали від домашнього та/або гендерно-зумовленого насильства.

На реалізацію заходів з соціального захисту населення Бережанської міської громади на 2025 рік з місцевого бюджету виділено 9 985 608.91 грн, що складає 5, 58% всіх витрат і на 1,2 % більше, ніж у 2024 році (рис.2.4).

Чітка цілеспрямованість, обґрунтованість, системність діяльності досліджуваного органу місцевого самоврядування в сфері соціального захисту досягається через використання інструментарію програмно-цільового управління. Бережанською міською радою розроблено й реалізуються такі місцеві соціальні програми як:

- «Програма соціальної підтримки ветеранів/ветеранок, Захисників/Захисниць України на 2025 – 2028 роки». Відповідно до завдань цієї програми, рішенням Бережанської міської ради від 15.11.2024 р. №1988 було створено комісію для визначення соціально-медичних показників, що враховуються для призначення одноразової матеріальної допомоги. У 2025 році комісією було розглянуто 30 заяв і прийнято 30 відповідних рішень;

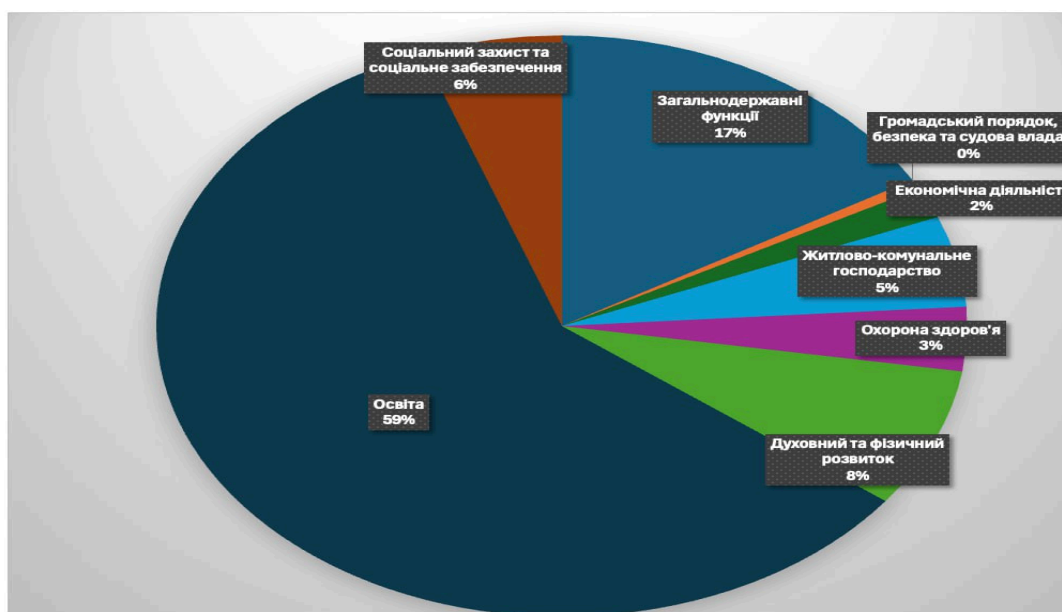

Рис. 2.4 Структура видатків місцевого бюджету Бережанської міської ради у 2025 р.

Примітка. Сформовано за матеріалами Бережанської міської ради.

- програма «Поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби, ВПО, невідомих та безрідних громадян по міській раді»;

- «Програма підтримки осіб, які брали участь в антитерористичній операції та операції об'єднаних сил, членів сімей Героїв Небесної Сотні, постраждалих учасників Революції Гідності»;

- програма соціальної підтримки соціально вразливих верств населення «Турбота» на 2023-2026 роки;

- місцева програма «Ветеран» на 2023-2026 роки;

- «Програма для кривдників Бережанської міської ради на 2025-2028 роки».

В умовах страшних наслідків війни, що зумовили збільшення кількості соціально вразливих малозабезпечених людей, зниження рівня і якості життя населення, цільова підтримка тих жителів територіальної громади, які її найбільше потребують здійснюється через комплекс заходів, що реалізуються в рамках місцевої програми «Комплексна програма соціальної підтримки малозабезпечених верств населення «Турбота» на 2023-2026 роки» (рис. 2.5).

Основні характеристики Комплексної програми соціальної підтримки малозабезпечених верств населення «Турбота» на 2023-2026 роки, що реалізується Бережанською міською радою	
Мета програми	Створення сприятливих соціально-економічних, медичних, організаційних та правових умов і гарантій для реалізації прав осіб з інвалідністю та малозабезпечених верств населення, забезпечення їх участі в економічній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя
Завдання програми	<ul style="list-style-type: none"> - покращення та координація роботи з питань соціального захисту осіб з інвалідністю та малозабезпечених верств населення; - широке залучення товариств, релігійних конфесій до організації роботи з питань соціального захисту осіб з інвалідністю та малозабезпечених верств населення; - виплата компенсацій фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі.
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> - посилення соціального, медичного захисту осіб з інвалідністю, осіб, які перебувають у складному матеріальному становищі внаслідок стихійного лиха, нещасного випадку, важкого захворювання; - створення сприятливих умов для їх життєдіяльності, захист прав, наданих Конституцією та законами України - покращення соціального обслуговування, матеріального забезпечення осіб з інвалідністю та інших малозабезпечених верств населення; - забезпечення перевезення осіб з інвалідністю та інших малозабезпечених верств населення до закладів охорони здоров'я, місцевих органів влади
Суб'єкти реалізації програми	Відділ з питань праці, соціальних виплат та компенсацій, комунальна установа «Бережанський центр надання соціальних послуг – ДОПОМОГА» Бережанської міської ради, виконком Бережанської міської ради, «Фінансове управління» міської ради.
Обсяг та джерело фінансування програми	8564 тис. грн. Кошти місцевого бюджету

Рис. 2.5. Основні характеристики Комплексної програми соціальної підтримки малозабезпечених верств населення «Турбота» на 2023-2026 роки, що реалізується Бережанською міською радою.

Примітка. Сформовано за матеріалами Бережанської міської ради.

Дослідження показали, що основною проблемою реалізації програми «Турбота» в попередні роки було недофінансування частини пільг та гарантій осіб з інвалідністю через обмеженість фінансування з державного бюджету. Тому допомога надавалась найбільш потребуючим жителям територіальної громади. Це є викликом досліджуваному органу місцевого самоврядування щодо пошуку додаткових джерел фінансування із залученням потенціалу підприємницького сектору, грантів, міжнародних фінансових інституцій.

Страшні наслідки війни актуалізували необхідність реалізації такої місцевої програми як «Програма соціальної підтримки ветеранів/ветеранок, Захисників/ Захисниць України на 2025 – 2028 роки» (рис.2.6). Дослідження показали, що для органу місцевого самоврядування викликом є забезпечення доступу ветеранів і ветеранок до якісних соціальних послуг. Це значною мірою зумовлено такими причинами як:

- недостатньо відпрацьовані механізми оцінки потреб ветеранів у соціальних послугах як через значні переміщення людей під час війни, так і через нестачу кваліфікованих фахівців в структурних підрозділах, що реалізують функції з соціального захисту;

- несистематичність проведення оцінки потреб у соціальних послугах та її певна формальність в зв'язку з обмеженістю ресурсів;

- нестача фінансових ресурсів для задоволення потреби в зростаючих обсягах соціальних послуг та таких їх видах, яких раніше не було;

- орієнтація на економічні показники при виборі варіантів вирішення соціальних проблем й пріоритезації вибору соціальних послуг через обмеженість ресурсного забезпечення, що виводить на другий план досягнення якісних показників;

- зосередження на наданні базових соціальних послуг без достатньої уваги до розширення їх видів відповідно до сучасних викликів;

- нестача висококваліфікованих фахівців для надання соціальних послуг психологічного супроводу, на які зростає запит в умовах війни й посилення соціальної напруги в суспільстві.

Основні характеристики Програми соціальної підтримки ветеранів/ветеранок, Захисників/ Захисниць України на 2025 – 2028 роки, що реалізується Бережанською міською радою	
Мета програми	Реалізація комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів, що спрямовані на розв'язання найважливіших проблем, які виникають у громаді та поєднання зусиль органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій різних форм власності, спрямованих на поглиблення соціального захисту, спільної координації наявних ресурсів для забезпечення державних гарантій ветеранам/ветеранкам війни, захисникам/захисницям України;
Завдання програми	Забезпечення надання комплексу соціальних, психологічних та інших послуг, матеріальної підтримки громадянам, які є ветеранами війни, членами їх сімей, членами сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників та Захисниць України.
Очікувані результати	<ul style="list-style-type: none"> - Надання щорічної одноразової матеріальної допомоги ветеранам/ветеранкам, захисникам/захисницям, котрі звільнені із лав ЗСУ у зв'язку із отриманими під час проходження військової служби травм; - надання щорічної одноразової матеріальної допомоги ветеранам/ветеранкам, захисникам/захисницям, котрі отримали під час проходження військової служби травми, потребують лікування більше 4 (чотири) місяців, передбачених Наказом МОУ №402 (додаток №4). <p>Показником якості Програми є динаміка збільшення кількості ветеранів/ветеранок війни, захисників/захисниць України, охоплених заходами Програми.</p>
Суб'єкти реалізації програми	Вирішення питань соціального захисту членів сімей ветеранів/ветеранок війни, захисників/захисниць України, які потребують соціальної підтримки здійснюватиметься шляхом реалізації комплексу взаємопов'язаних заходів структурними підрозділами міської ради, громадськими та благодійними організаціями, комунальними підприємствами
Обсяг та джерело фінансування програми	<p>Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації програми, 6200 тис. грн.</p> <p>За рахунок коштів бюджету Бережанської міської ради, а також інших джерел, не заборонених чинним законодавством України. Сума коштів на реалізацію Програми може коригуватися виходячи з фінансових можливостей бюджету.</p>

Рис. 2.6. Основні характеристики Програми соціальної підтримки ветеранів/ветеранок, захисників/захисниць України на 2025 – 2028 роки, що реалізується Бережанською міською радою.

Примітка. Сформовано за матеріалами Бережанської міської ради.

Серед завдань, що постають перед системою соціального захисту населення територіальної громади в умовах посилення соціальної напруги, актуалізується запобігання та протидія домашньому насильству. В цьому зв'язку Бережанською міською радою прийнято й реалізується Програма для кривдників на 2025-2028 роки (рис. 2.7), якою передбачено комплекс заходів за результатами оцінки ризиків, спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до власних вчинків та їхніх наслідків, до виконання батьківських обов'язків, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

В умовах поглиблення загальної соціальної напруги в суспільстві внаслідок війни проблема домашнього насильства, яка є порушенням прав людини, постає з особливою гостротою і потребує вироблення дієвих механізмів щодо запобігання й усунення. Програмою передбачено участь кривдника у заходах із запобігання насильству терміном від 3 місяців до року за спрямуванням, або за його власною ініціативою, передбачених відповідно до «Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі».

Основною передумовою успішної реалізації Програми виступає залучення сертифікованих фахівців по роботі з кривдниками, які б володіли методиками комплексного корекційного впливу на осіб, які вдавались до насильства, або є в групі ризику, забезпечували якісне виконання функцій з діагностування осіб, які знаходяться в зоні ризику, здійснення мотиваційних механізмів щодо спонукання кривдників до перегляду своєї поведінки, використання корекційних інструментів, адаптованих до індивідуальних особливостей осіб, схильних до насильства.

Основні характеристики Програми для кривдників Бережанської міської ради на 2025 - 2028 роки, що реалізується Бережанською міською радою	
Мета програми	Корекція агресивної поведінки кривдників, формування соціально прийнятних норм, гуманістичних цінностей і ненасильницької поведінки.
Завдання програми	<ul style="list-style-type: none"> - формування у кривдника відповідального ставлення до власної поведінки та її наслідків для себе та членів сім'ї; - формування усвідомлення кривдником того, що домашнє насильство - це порушення прав людини, яке карається відповідно до чинного законодавства; - сприяння зміні насильницької поведінки кривдника; - формування у кривдника нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках; - сприяння засвоєнню кривдниками моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, взаєморозуміння, взаємоповаги і дотримання прав усіх членів родини.
Очікувані результати	Виконання Програми дасть змогу знизити рівень домашнього насильства, насильства за ознакою статі та забезпечити захист прав постраждалих осіб через удосконалення системи запобігання та протидії такому насильству, запровадження дієвого механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі
Суб'єкти реалізації програми	Розроблення Програми здійснюється відділом з питань праці, соціальних виплат та компенсацій Бережанської міської ради, організація та виконання Програми, її проходження кривдниками забезпечується Бережанською міською радою відповідно до вимог статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»
Обсяг та джерело фінансування	100 000 Кошти місцевого бюджету

Рис. 2.7 Основні характеристики «Програми для кривдників Бережанської міської ради на 2025 - 2028 роки».

Примітка. Сформовано за матеріалами Бережанської міської ради.

Проведені дослідження показали, що значна кількість сільських населених пунктів Бережанської міської територіальної громади, низька якість транспортного сполучення між ними, різна соціальна структура населення громади, зниження рівня життя людей, зростання кількості осіб з інвалідністю загострює питання доступності жителів громади до базових соціальних послуг, особливо з обмеженою мобільністю. Це актуалізує необхідність об'єктивного обґрунтування і запровадження оптимальної кількості ставок соціальних працівників та закріплення їх за населеними пунктами громади.

Значне зростання кількості осіб з обмеженою мобільністю актуалізує необхідність покращення забезпечення Центру надання соціальних послуг транспортними засобами, що в свою чергу вимагає пошуку нових можливостей залучення фінансових ресурсів.

Війна зумовила зростання кількості осіб, які потребують психологічної допомоги, а це загостило проблему кадрового забезпечення соціально-психологічного супроводу жителів територіальної громади. Необхідним є забезпечення належного укомплектування Центру надання соціальних послуг психологами. Важливість цього моменту зростає з огляду на те, що психологічний супровід є складовою комплексу надання базових соціальних послуг.

Серед аспектів, що вимагає підвищеної уваги з боку досліджуваного органу місцевого самоврядування є запровадження стратегічного підходу до реалізації механізмів соціального захисту в Бережанській міській територіальній громаді.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПИТАННЯХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

3.1 Напрями удосконалення інституційного забезпечення діяльності органу місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення

Умови війни й післявоєнної відбудови питання соціального захисту постають і будуть поставати з особливою гостротою, що є значним викликом для органів місцевого самоврядування, на яких лежить значна відповідальність щодо створення сприятливого соціального середовища життєдіяльності і розвитку всіх категорій жителів територіальної громади.

В цьому зв'язку актуалізується необхідність формування інституційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, яке б дозволило якомога повніше об'єктивізувати публічно-управлінські рішення в сфері соціального захисту жителів Бережанської територіальної громади, підвищити їхню ефективність й стратегічну спрямованість. Важливим напрямом в цьому аспекті виступає доцільність створення соціального паспорту громади, який би став «живим» документом, що комплексно, об'єктивно, всебічно розкриває соціальний стан і потреби досліджуваної територіальної громади, інформаційним джерелом вироблення місцевої соціальної політики й механізмів соціального захисту, спонукання до участі у вирішенні соціальних проблем громади суб'єктів підприємницької діяльності та громадськості.

Соціальний паспорт має стати документом, дані якого систематично щорічно оновлюються на основі результатів функціонування моніторингових систем за напрями й характеристиками соціального середовища, й виступають підґрунтям для вироблення стратегічних документів в сфері соціального захисту й інструментарію їх реалізації.

Тобто, соціальний паспорт громади має містити комплексну інформацію про ресурси, соціальні особливості та стан громади, охоплювати різні сфери її життєдіяльності, включаючи демографію, зайнятість, інфраструктуру (освітню, медичну, культурну, спортивну), економічний розвиток, туризм та місцеве самоврядування. Цей документ має стати інструментом для оцінки потенціалу досліджуваної територіальної громади загалом, та соціального зокрема, планування розвитку та покращення якості соціальних послуг, а також для формування її іміджу для партнерів та інвесторів.

В структурі соціального паспорту Бережанської міської територіальної громади доцільно виділити такі розділи як:

- демографічна ситуація: дані про чисельність та соціальну структуру населення, віковий склад, міграційні процеси в розрізі населених пунктів громади;
- економічний стан: рівень зайнятості, безробіття, економічний розвиток, наявність підприємств;
- інфраструктура: стан житлово-комунального господарства, транспортне сполучення між населеними пунктами громади, доступність соціальних, медичних, освітніх, спортивних та культурних закладів;
- соціальна сфера та соціальний захист населення: наявність та доступність соціальних послуг, соціальні гарантії, стан роботи з уразливими групами населення;
- органи влади: інформація про структурні підрозділи органу місцевого самоврядування та їхні повноваження, бюджет громади в розрізі доходів і видатків;
- інші аспекти життєдіяльності територіальної громади: громадські та релігійні організації, стан екології, туризм, культура та дозвілля;
- співпраця територіальної громади з вітчизняними і зарубіжними партнерами

Статус Соціального паспорту, як локального нормативного документу має бути закріплений в Статуті досліджуваної територіальної громади, що сприятиме його ефективному використанню для:

обґрунтування публічно-управлінських механізмів вирішення завдань соціального розвитку територіальної громади;

оцінки актуальних потреб мешканців територіальної громади та визначення пріоритетних напрямів їх задоволення;

узгодження соціальних й економічних цілей розвитку територіальної громади та визначення інструментів їх досягнення;

надання діяльності органу місцевого самоврядування щодо вирішення соціальних проблем територіальної громади більшої прозорості;

доведення до потенційних інвесторів та партнерів важливої інформації про громаду;

вироблення ефективних підходів до реалізації механізмів соціального захисту жителів територіальної громади, підвищення якості та доступності соціальних послуг для мешканців, включаючи внутрішньо переміщених осіб.

У соціальному паспорті громади в підрозділі «Соціальний захист» слід відобразити комплекс показників, які характеризують наявність соціальних проблем, потреби населення у допомозі та ресурси громади для її надання за такими напрямками:

- демографічні та соціальні групи ризику: загальна кількість осіб, які потребують соціальної підтримки, загальний реєстр громадян, що належать до вразливих категорій; загальна кількість осіб з інвалідністю, зокрема діти з інвалідністю, розподіл за групами інвалідності; ветерани війни та їх сім'ї – кількість ветеранів, учасників бойових дій, членів сімей загиблих захисників та захисниць; внутрішньо переміщені особи (ВПО) – кількість зареєстрованих ВПО, зокрема дітей, пенсіонерів, працездатних осіб; багатодітні та малозабезпечені сім'ї – кількість сімей на обліку, кількість дітей у них; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування – кількість, форми влаштування (опіка, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу); літні люди

(пенсіонери) – загальна кількість, зокрема одинокі люди похилого віку, ті, що потребують стороннього догляду; бездомні особи; особи, які постраждали від торгівлі людьми або домашнього насильства;

- надання соціальних послуг та допомоги: види соціальної допомоги – перелік видів державної підтримки (пільги, житлові субсидії, різні види допомоги, що фінансуються з держбюджету), які отримує населення; кількість отримувачів різних видів допомоги – статистичні дані про громадян, які користуються пільгами, субсидіями, одноразовою грошовою допомогою тощо;

- перелік надавачів соціальних послуг: інформація про місцеві соціальні служби, центри соціального обслуговування, реабілітаційні установи, територіальні центри, громадські та благодійні організації, які працюють у громаді;

- кількість осіб, охоплених соціальними послугами: дані про тих, хто отримує соціальний супровід, догляд вдома, кризове втручання тощо;

- якість та доступність соціальних послуг – показники якості надання соціальних послуг для різних категорій вразливого населення (за наявності моніторингу);

- фінансування заходів соціального захисту: обсяги коштів місцевого бюджету, виділених на програми соціального захисту та підтримки вразливих категорій населення;

- інфраструктура та доступність: наявність та стан об'єктів соціальної інфраструктури – адреси, контакти, матеріально-технічне забезпечення установ соціального захисту; транспортна та фізична доступність об'єктів соціальної інфраструктури – оцінка доступності будівель, транспорту та інших об'єктів для маломобільних груп населення;

- участь підприємницьких структур та громадських організацій в реалізації механізмів соціального захисту населення територіальної громади на засадах публічно-приватного партнерства;

- проекти в сфері соціального захисту, що реалізуються на засадах міжмуніципального співробітництва.

Створення Соціального паспорту досліджуваної територіальної громади дозволить сформувати належний інформаційно-аналітичний базис оперативного й стратегічного управління процесами в сфері соціального захисту населення.

Поглиблення кризових явищ в соціальній сфері та зростання кількості людей, які потребують підтримки й соціального супроводу внаслідок війни, з одного боку, та зростання потреби в залученні значних обсягів фінансових ресурсів для вирішення назрілих соціальних проблем в досліджуваній територіальній громаді актуалізує необхідність використання стратегічного підходу до вироблення й реалізації механізмів соціального захисту.

Стратегічний підхід до розвитку системи соціального захисту жителів територіальної громади полягає у розробці довгострокової стратегії, що визначає ключові напрями для забезпечення доступності, адресності та ефективності соціальних послуг, підвищення спроможності громади вирішувати назрілі соціальні проблеми й реагувати на сучасні виклики. Такий підхід передбачає баланс між ресурсами, можливостями територіальної громади та її соціальними потребами.

В цьому зв'язку доцільним є розроблення стратегії розвитку системи соціального захисту Бережанської територіальної громади, яка б виступала однією з функціональних стратегій її розвитку, враховувала екологічні, економічні, соціальні та культурні аспекти розвитку територіальної громади, забезпечувала гармонійне досягнення цілей, що сприятиме добробуту мешканців громади.

Передумови ефективності стратегії розвитку системи соціального захисту територіальної громади значною мірою формуються через врахування таких принципів її розроблення й реалізації як:

- системність, який означає, що стратегія повинна розглядатися як комплексний та довгостроковий документ, що визначає весь комплекс напрямків розвитку соціального захисту населення, а не лише окремі його аспекти;

- збалансованість, що наголошує на важливості гармонізації задоволення потреб за всіма напрямками соціального захисту. Розвиток одного напрямку не має відбуватися за рахунок іншого;

- партнерство – у процесі розроблення та реалізації стратегії мають брати участь всі зацікавлені сторони: органи місцевого самоврядування, громадські організації, жителі територіальної громади та бізнесові структури;

- орієнтованість на потреби – стратегія повинна базуватися на реальних потребах мешканців громади, а її розробка має здійснюватися за участю громадськості;

- сталість, який означає, що стратегія повинна бути спрямована на довгостроковий розвиток, що забезпечить стабільність та добробут мешканців громади в майбутньому;

- відповідальність – територіальна громада несе відповідальність за планування свого розвитку та забезпечення добробуту своїх мешканців. Це передбачає самостійне планування та фінансування органами місцевого самоврядування заходів щодо забезпечення соціального захисту, що впливає з принципів децентралізації.

Стратегія розвитку системи соціального захисту досліджуваної територіальної громади має задати стратегічні орієнтири для узгодженої розробки й використання всіх інструментів стратегування соціального розвитку територіальної громади:

- місцевих соціальних програм;
- соціальних проєктів;
- стратегічних планів розвитку інституцій соціального захисту;
- угод і договорів щодо реалізації завдань соціального захисту.

Проведені дослідження дали змогу здійснити SWOT - аналіз системи соціального захисту Бережанської територіальної громади, який може виступати інформаційним базисом для визначення оперативних й стратегічних цілей розвитку соціального захисту (табл.3.1).

SWOT - аналіз системи соціального захисту Бережанської територіальної громади

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Наявність сучасного ЦНАПу; - Навсіх служб, які надають соціальні послуги населенню громади; - Зворотній зв'язок з отримувачами соціальних послуг; - Робота мобільного соціального офісу згідно графіку у віддаленні населені пункти громади; - Функціонування громадських організацій для виявлення та задоволення потреб населення; - Функціонування мобільної бригади з протидії насильству; - Надання житла для ВПО 	<ul style="list-style-type: none"> - Недостатнє інституційне забезпечення розвитку системи соціального захисту; - Депресивний стан населення, пасивність, недовіра до влади - Низький рівень заробітної плати соціальних працівників; - Зростання чисельності осіб, які потребують соціального супроводу; - Монополія на надання соціальних послуг; - Низький рівень запобігання домашньому насильству; - Відсутність центрів довіри та розвитку; - Нестача кваліфікованих кадрів
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Послуги інтернету, покращення послуги зв'язку 3G 4Gi охоплення всієї території; - Залучення грантів для навчань та покращення соціальних послуг; - Збільшити інформування через ЗМІ малозахисених верств населення; - Пропагування цінності сфери соціального захисту; - Залучення ресурсів через гранти та зарубіжних партнерів; - Розвиток соціального партнерства 	<ul style="list-style-type: none"> - Наслідки війни й посилення соціальної напруги; - Зменшення надходжень з державного бюджету; - Перекладання утримання альтернативних видів виховання дітей та незахищених верств населення на бюджет громади; - Утримання соціальних закладів за рахунок бюджету громади; - Трудова міграція та еміграція

Примітка. Сформовано автором.

Врахування позицій системи соціального захисту в координатах матриці SWOT-аналізу дозволило визначити перелік цілей, які доцільно закласти в стратегію її розвитку (табл. 3.2).

**Система цілей розвитку системи соціального захисту населення
Бережанської міської територіальної громади**

Стратегічна ціль 1. Доступність, рівні можливості всіх верств населення в отриманні якісних соціальних послуг у громаді
Операційна ціль 1.1 Наближення послуг до мешканців віддалених сільських населених пунктів
Операційна ціль 1.2 Посилення діяльності усіх суб'єктів соціальної сфери в інформаційному полі
Операційна ціль 1.3 Започаткування спеціальних освітніх та просвітницьких ініціатив
Операційна ціль 1.4 Створення ініціативної групи з вирішення актуальних суспільних проблем з урахування інтересів жінок та чоловіків
Стратегічна ціль 2. Технологічний розвиток інформаційних ресурсів соціальної сфери з використанням інноваційних технологій для надання якісних соціальних послуг
Операційна ціль 2.1 Перехід закладів соціальної сфери на електронний документообіг
Операційна ціль 2.2 Покращення умов для надання соціальних послуг
Стратегічна ціль 3. Підвищення соціальної активності та відповідальності громади
Операційна ціль 3.1 Посилення активності громадських ініціатив, що виникли у сфері соціальних послуг
Операційна ціль 3.2 Удосконалити механізм координації співпраці органів державної влади, підприємств, установ та організацій з метою підвищення ефективності соціальних послуг
Стратегічна ціль 4. Впровадження системи оцінювання ступеня задоволеності клієнтів і ступеня ефективності наданої соціальної послуги
Операційна ціль 4.1 Впровадження зворотного зв'язку з отримувачами соціальних послуг
Стратегічна ціль 5. Гуманне ставлення до людей та забезпечення прав отримувачів та надавачів соціальних послуг
Операційна ціль 5.1 Створити ефективну систему навчання та підвищення кваліфікації співробітників
Операційна ціль 5.2 Запровадити систему мотивації персоналу та гідні умови роботи
Операційна ціль 5.3 Реалізація прав отримувачів та надавачів соціальних послуг
Операційна ціль 5.4 Здійснення інформаційної політики у сфері надання соціальних послуг

Примітка. Сформовано автором.

Конкретизація окреслених стратегічних та оперативних цілей через систему завдань і забезпечення їх реалізації через систему інструментів стратегування із залученням потенціалу бізнесових і громадських інституцій сприятиме ефективному розвитку системи соціального захисту досліджуваної територіальної громади.

3.2. Удосконалення взаємодії досліджуваного органу місцевого самоврядування з громадськими організаціями щодо реалізації завдань соціального захисту населення.

В умовах зростання запиту жителів територіальної громади на доступні і якісні соціальні послуги актуалізується необхідність налагодження дієвої взаємодії досліджуваного органу місцевого самоврядування з громадськими організаціями щодо реалізації завдань соціального захисту населення.

Громадські організації володіють значним потенціалом для участі у вирішенні соціальних проблем територіальної громади, запровадження роль ефективних методів надання соціальних послуг, налагодження співпраці між громадою та органами влади, надання допомоги там, де владний вплив є недостатньо ефективним. Вони надають різноманітні послуги, захищають права громадян, виявляють та вирішують соціальні проблеми, а також сприяють соціальній згуртованості та довірі до суспільних інституцій. Їхня діяльність охоплює як надання прямої допомоги (наприклад, матеріальної), так і правопросвітницьку роботу, що дозволяє людям краще розуміти свої права та механізми їх захисту.

З огляду на це, в досліджуваній територіальній громаді доцільно залучити громадські організації до реалізації завдань соціального захисту населення за такими напрямками як:

- виявлення та вирішення соціальних проблем;
- надання соціальних послуг та підвищення їх якості;
- захист прав та інтересів громадян;

- сприяння соціальній згуртованості;
- здійснення правопросвітницької діяльності;
- формування місцевої соціальної політики та участь у виробленні механізмів соціального захисту.

В умовах пошуку нових можливостей для вирішення складних соціальних проблем воєнного часу громадські організації слід розглядати як підсистему суб'єктів соціального захисту, що володіє значним потенціалом удосконалення надання соціальних послуг, гуманізації інструментів соціального захисту, підвищення його ефективності та наближення до реальних потреб громадян.

Серед характеристик громадських організацій, які свідчать про доцільність їх залучення в процеси вирішення завдань соціального захисту населення територіальної громади слід виокремити:

- можливість прямого надання соціальних послуг. Громадські організації часто є безпосередніми надавачами різноманітних соціальних послуг, зокрема консультування, представництва інтересів (адвокасі), допомоги людям з інвалідністю, внутрішньо переміщеним особам, сім'ям у складних життєвих обставинах, самотнім матерям тощо;

- гнучкість та інноваційність. Наявність гнучкої організаційної структури дозволяє громадським організаціям швидше адаптуватися до мінливих потреб суспільства та кризових ситуацій, запроваджувати інноваційні підходи та послуги, які не завжди охоплюються державними програмами;

- залучення громади та волонтерства. Громадські організації активно залучають місцеві ресурси та волонтерів, що сприяє розвитку соціальної згуртованості та ефективному використанню людських ресурсів територіальних громад;

- представництво інтересів. Громадські організації відіграють важливу роль у захисті прав та інтересів вразливих груп населення, впливають на формування соціальної політики та здійснюють громадський контроль за якістю надання соціальних послуг;

- партнерство з органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Законодавство України, зокрема Закон України «Про соціальні послуги» [30], передбачає можливість залучення недержавних надавачів до фінансування з державного та місцевих бюджетів через механізми соціального замовлення та конкурси. Це сприяє розвитку міжсекторальної співпраці в сфері соціального захисту;

- підвищення правової обізнаності громадян. Громадські організації часто займаються інформаційно-правовим супроводом реалізації завдань соціального захисту, допомагаючи громадянам дізнатися про свої права та можливості отримання соціальної допомоги.

Налагодження ефективної взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями в питаннях надання соціальних послуг слід розглядати як значну можливість вирішення складних викликів, що постали перед територіальними громадами в умовах війни. Нормативно-правову основу такої співпраці складає Закон України «Про соціальні послуги» [30], Постанова Кабінету Міністрів України № 587 від 01.06.2020 «Про організацію надання соціальних послуг», якими передбачено використання різних механізмів для підвищення якості та доступності соціальних послуг для населення.

Бережанській міській раді доцільно зосередити увагу на розвитку таких форми та механізмів налагодження співпраці з громадськими організаціями як:

- створення спільних робочих груп та проведення консультацій, створення платформ для діалогу, обміну думками та спільної розробки місцевих соціальних програм та стратегій розвитку системи соціального захисту;

- формування соціального замовлення на надання громадськими організаціями певних соціальних послуг на конкурсній основі, що сприяє ефективному використанню ресурсів та залученню спеціального досвіду;

- фінансова підтримка проєктів. Надання грантів та фінансування конкретних ініціатив громадських організацій з місцевого бюджету для реалізації соціальних проєктів;

- укладання меморандумів про співпрацю, які визначають рамки партнерства, сфери відповідальності та цілі взаємодії у сфері соціального захисту;

- проведення спільних заходів – організація конференцій, тренінгів, форумів для вироблення й узгодження підходів до удосконалення системи соціального захисту населення територіальної громади.

Бережанській міській раді доцільно ширше залучати громадські організації до визначення потреб жителів територіальної громади в соціальних послугах, що є важливим елементом вироблення ефективної локальної соціальної політики та ключовою умовою для формування обґрунтованого соціального замовлення. Законодавство України передбачає можливість такої співпраці, тому досліджуваному органу місцевого самоврядування доцільно скористатись нею.

Слід зауважити, що громадські організації можуть брати участь у визначенні потреб жителів територіальної громади в соціальних послугах через такі механізми:

- участь представників ГО у робочих групах та комісіях. Представники ГО можуть входити до складу робочих груп, які створюються органами влади для проведення аналізу потреб громади в соціальних послугах. Це дозволяє безпосередньо впливати на процес прийняття рішень та враховувати запити вразливих груп населення;

- проведення власних оцінок потреб, коли ГО, працюючи безпосередньо з цільовими групами (внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, сім'ї у складних життєвих обставинах тощо), акумулюють інформацію про реальні проблеми населення. Вони можуть самостійно проводити дослідження, опитування, фокус-групи та інтерв'ю для збору даних про потреби людей;

- надання даних та звітів. Результати власних досліджень, звіти про діяльність та моніторинг потреб ГО можуть подавати до органу місцевого самоврядування як обґрунтування необхідності певних послуг. Ці дані

доповнять офіційну статистику та допоможуть створити повнішу картину соціальної ситуації в територіальній громаді;

- ініціювання та адвокація. ГО можуть виступати ініціаторами впровадження нових або розширення існуючих соціальних послуг, використовуючи зібрані дані для адвокації інтересів своїх бенефіціарів перед місцевою владою;

- партнерство в розробці програм. Спільна розробка програм розвитку системи соціальних послуг у громаді, де ГО могли б поділитися своїм баченням пріоритетів.

Досвід територіальних громад інших регіонів свідчить про такі переваги залучення ГО до визначення потреб жителів територіальної громади в соціальних послугах як:

- актуальність та релевантність, оскільки ГО допомагають виявити як явно виражені потреби, так і приховані, гарантуючи, що послуги будуть відповідати реальним викликам;

- довіра. Завдяки тісній співпраці з громадою, ГО часто мають вищий рівень довіри серед вразливих груп, що полегшує процес збору інформації;

- ефективність. Спільне розуміння потреб дозволяє уникнути дублювання послуг та більш ефективно розподіляти бюджетні кошти, зокрема через механізм соціального замовлення.

Тобто, як свідчить досвід інших громад, залучення громадських організацій до цього процесу є взаємовигідним: влада отримує об'єктивну та детальну інформацію для прийняття рішень, а ГО – можливість впливати на соціальну політику та забезпечувати сталість своєї роботи через бюджетне фінансування пріоритетних послуг.

Ключовим механізмом залучення громадських організацій (ГО) до фінансованого органом місцевого самоврядування надання соціальних послуг є соціальне замовлення. Цей інструмент забезпечує партнерство між владою та громадянським суспільством, підвищує якість послуг та ефективність використання бюджетних коштів.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють соціальне замовлення в Україні, є: Закон України «Про соціальні послуги» [30], який визначає загальні засади надання соціальних послуг, включаючи можливість залучення недержавних надавачів; Закон України «Про соціальне замовлення у сфері надання соціальних послуг» [29], який деталізує процедуру формування та використання соціального замовлення.

Базуючись на положеннях законодавчо-нормативних актів, механізм соціального замовлення послуг у ГО доцільно формувати за такими етапами:

1) визначення потреб в соціальних послугах. Орган місцевого самоврядування визначає пріоритетні соціальні послуги, яких потребують жителі територіальної громади;

2) оголошення конкурсу. Орган місцевого самоврядування оголошує конкурс на отримання соціального замовлення серед потенційних надавачів соціальних послуг, включаючи громадські організації;

3) подання пропозицій. Громадські організації, які відповідають кваліфікаційним критеріям, подають свої конкурсні пропозиції, що включають детальний опис послуг, методологію, кошторис та очікувані результати;

4) конкурсний відбір. Конкурсна комісія оцінює подані пропозиції на відповідність встановленим критеріям.

5) укладання договору. З переможцем конкурсу укладається договір про надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів. В угоді чітко прописуються обсяги, строки, якість послуг та механізм фінансування;

6) надання послуг та контроль. ГО надає послуги, а замовник здійснює постійний моніторинг та контроль за виконанням умов договору та якістю послуг;

7) звітність та оплата. Після надання послуг та подання звітів і актів виконаних робіт, виконавець отримує оплату з бюджету.

Таким чином, соціальне замовлення дозволяє залучити досвід та гнучкість громадських організацій для вирішення актуальних соціальних

проблем, забезпечуючи при цьому прозорість та підзвітність у використанні бюджетних коштів.

Важливим аспектом удосконалення системи соціального захисту жителів територіальної громади є залучення ГО до моніторингу та оцінки якості соціальних послуг.

Громадські організації можуть брати участь у моніторингу через громадський контроль, залучення до оціночних груп та надання експертного висновку, що дозволяє отримати неупереджену оцінку якості послуг з точки зору кінцевого споживача.

Беручи участь в громадському контролі ГО можуть здійснювати моніторинг надання соціальних послуг, відвідуючи заклади та спілкуючись з отримувачами послуг для виявлення проблем та оцінки якості соціальних послуг.

Громадські організації можуть бути залучені до складу спеціальних оціночних груп, що проводять оцінку, надаючи свої експертні висновки; надавати експертну оцінку послуг, використовуючи власні методики та критерії, що доповнюють державну систему моніторингу; налагоджувати та систематизувати інформацію від людей, які користуються соціальними послугами, що допомагає виявити їхні потреби та оцінити ефективність послуг з їхньої точки зору.

Залучення ГО дозволить зробити процес моніторингу та оцінки більш прозорим та підзвітним, а також сприятиме запобіганню корупції; виявити слабкі місця та надати рекомендації щодо покращення якості соціальних послуг.

ВИСНОВКИ

Страшні наслідки війни зумовили посилення соціальної напруги в суспільстві, поглиблення кризових явищ в соціальній сфері, різке зниження рівня і якості життя людей, посилення майнової й соціальної стратифікації населення, що з особливою гостротою актуалізує необхідність вироблення дієвих механізмів соціального захисту населення.

Вироблення і реалізація ефективних механізмів соціального захисту є пріоритетом соціальної політики, викликом для місцевих органів влади, вимагає застосування адаптивних проривних публічно-управлінських рішень розв'язання складних проблем в різних аспектах життєдіяльності людей, що проживають на території конкретної територіальної громади.

В процесі децентралізації відбулося значне розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення, що дозволило наблизити процеси вирішення соціальних проблем безпосередньо до людини, заклало можливість гнучкого реагування на запити й потреби громадян, підвищення якості й доступності соціальних послуг.

Ефективна реалізація повноважень органами місцевого самоврядування у сфері соціального захисту залежить від таких ключових передумов, як: чітке розмежування повноважень в сфері соціального захисту між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади; застосування стратегічного підходу до вироблення механізмів соціального захисту; наявність фінансових ресурсів для фінансування місцевих соціальних програм; належне кадрове забезпечення реалізації повноважень в сфері соціального захисту; залучення потенціалу громади в процесі реалізації програм соціального захисту населення.

Діяльність органів місцевого самоврядування в питаннях соціального захисту населення значною мірою визначається соціальними характеристиками територіальних громади, які вони представляють. З врахуванням характеристик Бережанської міської громади Бережанською міською радою здійснюється реалізація повноважень в сфері соціального захисту жителів територіальної

громади на основі сформованої організаційної структури, до якої входять: відділ з питань праці, соціальних виплат та компенсацій; відділ "Центр надання адміністративних послуг"; служба у справах дітей, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді; комунальна установа «Бережанський центр надання соціальних послуг – Допомога».

Проведені дослідження показали, що діяльність досліджуваного органу місцевого самоврядування в сфері соціального захисту жителів територіальної громади носить системний характер, базується на чіткій організації роботи всіх структурних підрозділів Бережанської міської ради, які відповідальні за певні напрями реалізації місцевої політики соціального захисту, знаходиться під постійним контролем міського голови, координується заступником міського голови, чітко регламентована локальними нормативними актами.

Поряд з цим, зростання навантаження на працівників відділу з питань праці, соціальних виплат та компенсацій, зумовлене необхідністю забезпечення широкого спектру соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, сімей загиблих військовослужбовців, одиноких людей похилого віку, а також значною кількістю населених пунктів, що входять до складу Бережанської територіальної громади, актуалізує необхідність узгодження функціональної й організаційної структури відділу й розширення штату на одну одиницю.

З огляду на те, що методичними рекомендаціями надання адміністративних послуг критеріями доступності визначено: 1) відстань до місця надання адміністративних послуг не більше 14 кілометрів; 2) затрати часу на дорогу до нього – не більше 30 хвилин, то у с. Урмань Бережанської міської громади, яке віддалене від центру громади на 15,7 км і в якому проживає 544 осіб, доцільно організувати віддалене робоче місце адміністратора.

Для забезпечення комплексного вирішення назрілих соціальних проблем жителів 20 сільських населених пунктів Бережанської громади доцільним є

придбання для КУ «Бережанський центр надання соціальних послуг – ДОПОМОГА» автомобіля, що дозволило б оперативніше реагувати на потреби соціально вразливих груп населення і надавати соціальні послуги вдома, забезпечувати екстрене (кризове) втручання, консультування, забезпечувати надання натуральної допомоги.

Дослідження показали, що Бережанська міська рада зорієнтована на вироблення адаптивних сучасних підходів до забезпечення ефективного реагування на сучасні виклики, пов'язані із збільшенням кількості осіб, які потребують соціальної підтримки та зростанням соціальної напруги внаслідок війни. Прикладом такого реагування є: створення Опікунської ради при виконавчому комітеті Бережанської міської ради з метою підвищення дієвості соціального захисту повнолітніх недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена, повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки; створення пункту прокату допоміжних засобів реабілітації для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення; організація соціального супроводу, розміщення та проживання внутрішньо переміщених осіб на території Бережанської територіальної громади; створення кімнати кризового реагування для осіб, які постраждали від домашнього та/або гендерно-зумовленого насильства.

Чітка цілеспрямованість, обґрунтованість, системність діяльності досліджуваного органу місцевого самоврядування в сфері соціального захисту досягається через використання інструментарію програмно-цільового управління. Бережанською міською радою розроблено й реалізуються такі місцеві соціальні програми як: «Програма соціальної підтримки ветеранів/ветеранок, Захисників/ Захисниць України на 2025 – 2028 роки»; програма «Поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби, ВПО, невідомих та безрідних громадян по міській раді»; «Програма підтримки осіб, які брали участь в антитерористичній операції та операції об'єднаних сил, членів сімей Героїв Небесної Сотні,

постраждалих учасників Революції Гідності»; програма соціальної підтримки соціально вразливих верств населення «Турбота» на 2023-2026 рр.; місцева програма «Ветеран» на 2023-2026 рр.; «Програма для кривдників Бережанської міської ради на 2025-2028 роки».

Дослідження показали, що для органу місцевого самоврядування викликом є забезпечення доступу ветеранів і ветеранок до якісних соціальних послуг. Це значною мірою зумовлено такими причинами як: недостатньо відпрацьовані механізми оцінки потреб ветеранів у соціальних послугах як через значні переміщення людей під час війни, так і через нестачу кваліфікованих фахівців в структурних підрозділах, що реалізують функції з соціального захисту; несистематичність проведення оцінки потреб у соціальних послугах; нестача фінансових ресурсів для задоволення потреби в зростаючих обсягах соціальних послуг; зосередження на наданні базових соціальних послуг без достатньої уваги до розширення їх видів відповідно до сучасних викликів; нестача висококваліфікованих фахівців для надання соціальних послуг психологічного супроводу, на які зростає запит в умовах війни й посилення соціальної напруги в суспільстві.

В умовах війни й післявоєнної відбудови питання соціального захисту постають і будуть поставати з особливою гостротою, що актуалізує необхідність формування інституційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, яке б дозволило якомога повніше об'єктивізувати публічно-управлінські рішення в сфері соціального захисту жителів Бережанської територіальної громади, підвищити їхню ефективність й стратегічну спрямованість. Важливим напрямом в цьому аспекті виступає доцільність створення соціального паспорту громади, який би став документом, що комплексно, об'єктивно, всебічно розкриває соціальний стан і потреби досліджуваної територіальної громади, інформаційним джерелом вироблення стратегічних документів в сфері соціального захисту.

Поглиблення кризових явищ в соціальній сфері та зростання кількості людей, які потребують підтримки й соціального супроводу внаслідок війни, актуалізує необхідність використання стратегічного підходу до вироблення й реалізації механізмів соціального захисту, який полягає у розробці довгострокової стратегії, що визначає ключові напрями для забезпечення доступності, адресності та ефективності соціальних послуг, підвищення спроможності громади вирішувати нагрілі соціальні проблеми й реагувати на сучасні виклики. В цьому зв'язку доцільним є розроблення стратегії розвитку системи соціального захисту Бережанської територіальної громади, яка б виступала однією з функціональних стратегій її розвитку, враховувала соціальні й економічні, аспекти розвитку територіальної громади, забезпечувала гармонійне досягнення цілей, що сприятиме добробуту мешканців громади.

В умовах зростання запитів жителів територіальної громади на доступні і якісні соціальні послуги актуалізується необхідність налагодження дієвої взаємодії досліджуваного органу місцевого самоврядування з громадськими організаціями щодо реалізації завдань соціального захисту населення. Бережанській міській раді доцільно зосередити увагу на розвитку таких форми та механізмів налагодження співпраці з громадськими організаціями як: створення спільних робочих груп для розробки місцевих соціальних програм та стратегії розвитку системи соціального захисту; формування соціального замовлення на надання громадськими організаціями певних соціальних послуг на конкурсній основі; залучення громадських організацій до визначення потреб жителів територіальної громади в соціальних послугах та оцінки якості соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андронік О. Л. Нормативно-правове забезпечення системи соціального захисту в Україні. Економіка та суспільство. 2023. №56. С.45-49.
2. Антоненко О. Розвиток системи соціального захисту населення регіону: Автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.09.01. Одеса, 2006. 20 с.
3. Бондаренко І. В. Децентралізація в Україні: нові виклики та можливості. Економіка і управління. 2021. № 2(1). С. 45-58.
4. Борецька Н.П. Регіональні аспекти соціального захисту населення. Регіональна економіка. 2000. № 3. С. 83–88.
5. Бурик З., Пархета В., Нагірняк М., Лазарева А. Аспекти соціального забезпечення та соціального захисту в умовах війни. Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення Вип. 10. 2024. С.6 -17.
6. Вакуленко О.В., Голубенко Т.О., Івженко І.Б. Сучасні здобутки та виклики розвитку соціальних послуг в Україні. Publishing House “Baltija Publishing”. Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення Вип. 10. 2024 URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6323/>
7. Гринь, О. П. Соціальні стандарти в умовах децентралізації. Вісник соціальної політики. 2020. 4(12), 22-29.
8. Дмитренко Е. С. Особливості фінансового, правового та організаційного забезпечення соціального забезпечення соціального громадян в умовах євроінтеграції України. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2022. № 3 (44). С. 234–242.
9. Кадикало О.І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2022. № 2. С. 10–14.
10. Коваленко, Т. С. Механізми управління соціальною сферою в територіальних громадах. Державне управління: теорія та практика. 2022. № 3(56). С. 77-85.

11. Конституція України. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text)
12. Мельник, Р. В. Моніторинг соціальних послуг: проблеми та перспективи. Науковий вісник. 2021. № 6(30). С. 88-95.
13. Мікуляк К.А., Красноноженко В.О. Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2023. №42. С. 85–90. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua>
14. Мозоль Н.І. Проблема соціальної справедливості в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 57–60.
15. Невмержицький, В. М. Державна політика у сфері соціального захисту: аналіз реалізації. Вісник Академії управління. 2020. № 2(19).С. 14-21.
16. Організація системи соціального захисту в Україні : кол. моногр. / [І. О. Карпич, О. О. Матрос, Л. А. Моргай, Ю. В. Підвальна] ; за ред. О. О. Кравченко ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2024. 196 с.
17. Положення про Відділ з питань праці, соціальних виплат та компенсацій Бережанської міської ради. URL: <https://berezhanymrada.gov.ua/>
18. Положення про Опікунську раду при виконавчому комітеті Бережанської міської ради. Затверджене рішенням виконавчого комітету Бережанської міської ради №933 від 14.09.2023 р. URL: <https://berezhanymrada.gov.ua/>
19. Положення про Службу у справах дітей, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та молоді Бережанської міської ради. URL: <https://berezhanymrada.gov.ua/>
20. Положенням про відділ «Центр надання адміністративних послуг» Бережанської міської ради. URL: <https://berezhanymrada.gov.ua/>
21. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

22. Про адміністративні послуги. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>

23. Про використання програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» для організації надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту населення. Наказ Мінсоцполітики. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/regulatory-framework-9>

24. Про забезпечення проживання внутрішньо переміщених осіб на території Бережанської міської територіальної громади. Розпорядження міського голови №267-р від 08.11.2022 р. URL: <https://berezhanymrada.gov.ua/>

25. Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій та організації діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0263739-23#n388>

26. Про затвердження Положення про пункт прокату допоміжних засобів реабілітації для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення. Рішення Бережанської міської ради №1181 від 03.05.2023 р. URL: <https://berezhanymrada.gov.ua/>

27. Про затвердження типових інформаційних карток адміністративних послуг у сфері соціального захисту населення. Наказ Мінсоцполітики від 14 січня 2025 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/regulatory-framework-9>

28. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

29. Про соціальне замовлення у сфері надання соціальних послуг. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

30. Про соціальні послуги. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

31. Про створення комунальної установи «Бережанський центр надання соціальних послуг – ДОПОМОГА». Рішення Бережанської міської ради №539 від 17.12.2021 року. URL: <https://berezhanymrada.gov.ua/>

32. Про схвалення методичних рекомендацій щодо критеріїв територіальної доступності центру надання адміністративних послуг, включаючи його територіальні підрозділи та віддалені (у тому числі пересувні) робочі місця адміністраторів. Розпорядження Кабінету Міністрів України за №574 від 02.06.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-2022-%D1%80#Text>

33. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Соціальний захист». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/social-protection.pdf>

34. Романов, Д. В. Ефективність управління соціальними послугами: нові підходи. Управлінські науки. 2021. №8(15). С. 67-75.

35. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні. Україна: аспекти праці. 2002. № 1. С. 31–35.

36. Сіденко С.В. Глобалізація економіки: соціальні наслідки і проблеми. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2004. № 1 (25). С. 10.

37. Смирнова, Т. А. (2020). Реформа системи соціального захисту в Україні: досвід і проблеми. Соціальна політика. 2020. № 5(23). С. 40-48.

38. Соціальні послуги в Україні: сучасний стан, проблеми, обмеження. Лабораторія законодавчих ініціатив. 06.09.2024. URL: https://parlament.org.ua/wpntent/uploads/2024/09/ali_study_socialservices.pdf

39. Статут комунальної установи «Бережанський центр надання соціальних послуг ДОПОМОГА» Бережанської міської ради. URL: <https://berezhanymrada.gov.ua/>

40. Федорович І.М., Шевчук Я.О. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 4. С. 161–167.

41. Шевченко, А. В. Інтеграція соціальних послуг: досвід міжнародних практик. Журнал соціальних досліджень. 2021. № 6(12). С.11-19.

42. Шклярський Ю. Соціальний захист в економічній структурі суспільства. Соціальний захист. 1998. № 8. С. 33–40.